

מאירס - ג'זינט - מכון ברזקדייל
MYERS - JDC - BROOKDALE INSTITUTE
مايرس - جوينت - معهد بروكديل

מרכז אנגלברג לילדים ולנוער

**מעבר לעולם העבודה וקידום תעסוקתי:
תכניות בעבור בני נוער וצעירים בסיכון
בארצות-הברית ובמדינות נוספות
ב-OECD – סקירת ספרות**

פאולה כאהן-סטרבצ'ינסקי ♦ ליאת יורוביץ
בהשתתפות גבריאלה הופמן

סקירת הספרות נערכה בשיתוף עם אשלים ובסיועה

דוח מחקר

דמ-09-521

**מעבר לעולם העבודה וקידום תעסוקתי:
תכניות בעבור בני נוער וצעירים בסיכון
בארצות-הברית ובמדינות נוספות ב-OECD
- סקירת ספרות -**

פאולה כאהן-סטרבצ'ינסקי ליאת יורוביץ
בהשתתפות גבריאלה הופמן

סקירת הספרות נערכה בשיתוף עם אשלים ובסיועה

מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל

מרכז אנגלברג לילדים ולנוער

ת"ד 3886

ירושלים 91037

טלפון : 02-6557400

פקס : 02-5612391

כתובת באינטרנט : www.jdc.org.il/brookdale

תקציר

תעסוקה הינה מנוף לחיי רווחה עתידיים טובים יותר בעבור בני נוער וצעירים, בכלל, ובעבור בני נוער וצעירים בסיכון, בפרט. שוק העבודה במאה ה-21 משתנה תדיר, וכך גם אופי הכישורים הנדרשים בו ורמתם. לפיכך, מערכת החינוך צריכה להתאים עצמה למציאות זו ולשלב, לצד ההכשרה המקצועית הספציפית, גם הקניית כישורים גנריים אשר יהוו "ארגז כלים" לכל עיסוק בו ישתלב התלמיד עם הגיעו לשוק העבודה, ויהוו מנוף להמשך למידה (BIAC, 1999).

לאור הנאמר לעיל, הקניית כישורים והכנה למעבר לעולם העבודה הינם חשובים בעבור כלל בני הנוער. חשיבותם אף גבוהה יותר כאשר מדובר בבני נוער וצעירים חסרי תעודות וכישורים, אשר נשרו ממערכת החינוך, או שסיימו אותה ללא תעודה או כישורים שמקנים כרטיס כניסה לעולם העבודה. צעירים אלה יחוו את הקושי הגדול ביותר בכניסה לשוק העבודה והם בעלי סיכוי גבוה יותר להיות תלויים במערכת הרווחה בבגרותם (OECD & CPRN, 2005; Miller et al., 2003).

לפי Kazis & Kopp (1997), בפני בני נוער וצעירים בסיכון עומדים חמישה חסמים מרכזיים בהגיעם לשוק העבודה: א. שינויים מבניים במשק, אשר באים לידי ביטוי בסוג העבודות הזמינות ובמיקומם של מקומות העבודה. למשל, המעבר מהתמקדות בתעשייה לכלכלת שירותים, ריכוז מקומות העבודה בערים הגדולות כמו גם התרחבותן של המשרות החלקיות, כל אלו הביאו להחרפת המחסור במשרות המתאימות לעובדים בלתי מקצועיים. בהתאם, אפשרויות התעסוקה בקרב צעירים צומצמו, במיוחד בקרב אוכלוסיית הצעירים שלא סיימו בית-ספר תיכון (Ryan, 2001); ב. אי-התאמה בין כישוריהם של בני נוער וצעירים משכבות חלשות לבין צורכי המעסיקים; ג. אפליה ודעות קדומות של מעסיקים. אם מעסיקים מאמינים שקבוצה מסוימת היא בעלת סיכויים נמוכים יותר להצליח בעבודה, הם לא ירצו לתת לפרטים מקבוצה זו הזדמנויות תעסוקה או הזדמנות להוכיח עצמם; ד. השפעה קהילתית ומשפחתית המקדמת עמדות והתנהגויות שליליות בנושא עבודה; ה. היעדר כוח והשפעה של מערך השירותים לבני נוער - שירותים לבני נוער מתקשים פעמים רבות ליצור רצף טיפולי בין המערכות השונות, הן בטיפול שניתן לבני הנוער בו-זמנית על-ידי מספר גורמים והן בטיפול בהם לאורך זמן. חולשה זו של השירותים, וכן היעדר התיאום ושיתוף הפעולה ביניהם, מקשים על בני הנוער להשתמש במשאבים הקהילתיים כדי לצאת ממצוקתם (Kazis & Kopp, 1997).

מערכות המעבר מעולם הלמידה לעולם העבודה, מכוונות להציע פתרון לפחות לחלק מהבעיות שצוינו לעיל. מערכות אלה משתנות ממדינה למדינה, עם זאת, לכולן שבעה יעדים משותפים: 1. להגיע לאחוז גבוה של צעירים בעלי השכלה תיכונית מלאה, עם תעודה שהיא משמעותית בעולם העבודה, במוסדות השכלה גבוהה או בשניהם; 2. להגיע לרמות גבוהות של ידע וכישורים בקרב צעירים הנמצאים בסוף תהליך המעבר לחיים בוגרים; 3. לצמצם את שיעור בני הנוער המנותקים מכל מסגרת לימודית או של עבודה; 4. להביא לאחוז גבוה של מועסקים בקרב צעירים בני 18 ויותר, שלא סיימו בית-ספר; 5. לצמצם את שיעור הצעירים המובטלים למשך תקופות ממושכות לאחר סיום לימודיהם; 6. לבנות מסלולי תעסוקה והשכלה יציבים וחיוביים בשנים שלאחר בית-הספר התיכון; 7. להביא לשוויוניות

של התוצאות בין קבוצות אוכלוסייה שונות לפי מין, רקע חברתי ואזור מגורים (OECD & CPRN, 2005).

על מנת להשיג יעדים אלה, הן במדינות שונות באירופה והן בארצות-הברית, ניתנת חשיבות הולכת וגדלה לשותפות בין מערכות החינוך, לארגוני מעסיקים וכלל המגזר העסקי, ולאגודים מקצועיים, לעתים באמצעות ארגונים מתווכים. בנוסף לכך, הספרות מלמדת כי מדיניות ממלכתית בנושא, המעוגנת לעתים בחקיקה ובמנגנוני יישום מובנים, הינה מרכיב הכרחי להשגת התוצאות הרצויות.

מטרת הסקירה הנוכחית היא למפות את המערכות התומכות במעבר לעולם העבודה ואת הממשקים הקיימים בין מערכת החינוך לבין שוק העבודה במדינות שונות. מיפוי זה ישמש בסיס להבנה מעמיקה של יתרונות וקשיים של מערכות מעבר שונות, והסוגיות הכרוכות בהפעלתן האפקטיבית.

מבנה הסקירה משקף את ההבחנה הקיימת בספרות בין תכניות למעבר מבית-הספר לעולם העבודה במסגרת החינוך הפורמלי, המיועדות לתלמידים, בכלל, ולתלמידים על סף נשירה, בפרט; לבין תכניות מעבר לעולם העבודה וקידום תעסוקתי המיועדות לבני נוער וצעירים בסיכון, אשר נשרו ממערכת החינוך. הסקירה כוללת ניתוח של תכניות מעבר המתקיימות בארצות-הברית ושל מערכות מעבר הקיימות במספר מדינות נוספות ב-OECD.¹

יש לציין שקיימים קווים כלליים של התפתחויות בארצות-הברית השונים מקווי ההתפתחויות במדינות נוספות ב-OECD. בארצות-הברית מתפתחות תכניות ייחודיות לקידום תעסוקה בעבור בני נוער וצעירים בסיכון, ותכניות ליצירת רצף בין בית-הספר לעולם העבודה בתוך בתי-הספר לכלל התלמידים. במדינות נוספות ב-OECD, לעומת זאת, המאמצים ממוקדים בפיתוח של מערכות תומכות כוללניות ("רשתות ביטחון") רב-מקצועיות ורב-ארגוניות, שמטרתן למנוע נשירה בקרב תלמידים בסיכון, או לגבש תכנית אישית אלטרנטיבית לאלה שכבר נמצאים מחוץ למערכות חינוך ולעקוב אחר ביצועה. בנוסף לכך, מספר מדינות ב-OECD מפתחות מערכות מידע וייעוץ נגישות לבני נוער ולצעירים, בכלל, ולא להם בסיכון, בפרט, בתחום של הכוונה תעסוקתית ולימודית, עזרה בחיפוש עבודה ומסגרות לימוד. בתוך מערכת החינוך, כמה ממדינות ה-OECD מפתחות מסלולים שונים וחדשניים של הכשרה מקצועית, שחלקם משלבים לימודים ועבודה.

1. תכניות מעבר לעולם העבודה לבני נוער וצעירים בסיכון

1.1 מטרות

תכניות המיועדות להכין בני נוער וצעירים בסיכון (בני 15-24) לעולם העבודה, כוללות את המטרות הבאות או חלק מהן (Walker, 1997; Walker & Jurich, 1999; OECD, 2000; Jekielek, Cochran, & Hair, 2002):

¹ ארגון לשיתוף פעולה כלכלי ופיתוח המאגד 30 מדינות דמוקרטיות.

- ♦ בתחום ההשכלה: מניעת נשירה מבית-הספר (לתכניות שמיועדות לתלמידים בסיכון לנשירה); הקניית השכלת יסוד לנושרים; מתן תעודת הכשרה מקצועית.
- ♦ בתחום של כישורי חיים ומניעה של התנהגויות סיכון: חיזוק הבנת הקשר בין ההווה האישי לבין העתיד; מתן תמריצים לחסוך כסף לעתיד; מיומנויות של ניהול זמן, ניהול תקציב אישי, מיומנויות חברתיות ועוד; הפחתת הידרדרות או חזרה לפשע.
- ♦ בתחום של כישורים הנדרשים בעולם העבודה: פיתוח הרגלי עבודה תקינים, כולל מוסר עבודה ואתיקה; פיתוח מיומנויות של עבודת צוות, קבלת סמכות ומרות.

1.2 מאפייני תכניות שמופעלות בארצות-הברית

למרות השוני בין התכניות השונות לבני נוער וצעירים בסיכון (ראו פירוט בנספח), ניתן להצביע על מספר מאפיינים משותפים (Walker & Walker, 1997; OECD, 2000; Jekielek, Cochran, & Hair, 2002):

- ♦ כוללניות - כלומר, כוללות מרכיבים של הכוונה והכשרה מקצועית לצד השלמת השכלה, הקנייה של כישורי חיים, מתן טיפול ושירותי תמיכה;
- ♦ ליווי בני הנוער לאורך זמן - תוך מתן ייעוץ והכוונה ומעקב ממושך גם לאחר סיום התכנית והשמה במקום עבודה;
- ♦ התייחסות פרטנית לכל אחד ואחד מבני הנוער, הן על-ידי בנייה של תכנית פרטנית והן על-ידי ליווי אישי באמצעות חונך;
- ♦ העצמת בני הנוער באמצעות פעילות התנדבותית בקהילה שלהם;
- ♦ יצירת תרבות חיובית של קבוצת השווים;
- ♦ שיתוף הקהילה העסקית לצורך פתיחת דלתות תעסוקה לבני הנוער.

1.3 מערכות המיועדות לטיפול כוללני בבני נוער וצעירים בסיכון במדינות נוספות ב-OECD "רשתות ביטחון"

מספר מדינות ב-OECD מציעות "רשת ביטחון" במעבר לעולם העבודה בעבור בני נוער על סף נשירה ממערכת החינוך, או לבני נוער וצעירים מנותקים ממסגרות של עבודה ולימודים. מדובר בתכניות העשויות לכלול מספר היבטים, כגון יחס מועדף (לעתים מעוגן בחקיקה) לבני הנוער וצעירים בהשתלבות בשוק העבודה; מעורבות של גופים ממשלתיים ועסקיים שונים במשק ליצירת מגוון מקומות הכשרה ועבודה; מערכות מידע והדרכה ענפות ונגישות, המיועדות להכוונה בבחירת תחום עיסוק. כמו-כן, מערכות אלה מספקות מידע והכוונה למסגרות לימודיות מתאימות, בהתאם למצב בני הנוער או הצעירים, לדוגמה, בתי-ספר אלטרנטיביים לבני נוער על סף נשירה ומסגרות להמשך לימודים (כגון הכשרות מקצועיות) לבני נוער ולצעירים אשר נשרו ממערכת החינוך (OECD, 1999, 2000).

מאפיינים מרכזיים נוספים במערכות התמיכה האירופיות הם: המעקב ההדוק אחר בני הנוער על סף נשירה או שכבר נשרו ממערכת החינוך; העבודה המשותפת של גורמים שונים עם בני הנוער שנשרו ממערכת החינוך בפיתוחה של תכנית אישית. כך, למשל, באחת התכניות, הרשות המקומית מחויבת,

על פי חוק, לערוך מעקב אחר בני נוער שנשרו ממערכת החינוך, ולסייע להם באמצעות יועץ אישי לפתח תכנית פעולה אישית העשויה לכלול עבודה או שילוב של לימודים ומסלול חניכה, כאשר ההשתתפות בתכנית וההתקדמות בה הינן תנאי הכרחי לקבלת כל סוג שהוא של הבטחת הכנסה (OECD, 2000).

1.4 דמיון ושוני בין התכניות המופעלות בארצות-הברית לבין המערכות במדינות נוספות **OECD-ב**

קיים הבדל מהותי בין ארצות-הברית לבין מדינות נוספות ב-OECD לגבי מטרותיהן של התכניות המיועדות לבני נוער בסיכון. בעוד שבארצות-הברית הדגש הוא על רכישת השכלת-יסוד, פיתוח כישורי עבודה וכישורי חיים במסגרות אלטרנטיביות למערכת החינוך הרגילה, הרי שהתכניות האירופאיות והיפניות מכוונות בראש ובראשונה להחזיר את בני הנוער הנושרים למערכת החינוך הרגילה לשם קבלת זכאות לתעודת בגרות או תעודה מקצועית.

לצד ההבדלים שצוינו לעיל קיימות גם נקודות דמיון לא מעטות בין ארצות-הברית למדינות נוספות ב-OECD, כאשר הבולטות הן: כוללניות, ליווי ומעקב ארוך-טווח בנער/צעיר, לעתים באמצעות חונכים מהקהילה העסקית, ובנייה של תכניות פעולה אישיות.

2. תכניות למעבר לעולם העבודה במסגרת בית-הספר

2.1 מטרות

לתכניות שמיועדות ליצירת רצף בין בית-הספר ועולם העבודה יש מספר מטרות: הכנה לעולם העבודה; מניעת נשירה מבית-הספר ו/או שיפור הישגים לימודיים; הכנה ומעבר חלק יותר להשכלה על-תיכונית.

2.2 מרכיבי התכניות

לרוב התכניות ליצירת גשר בין עולם הלמידה לבין עולם העבודה יש שלושה מרכיבים (Bistocchi & Rockafellow, 2003; D'Amico et al., 2000; Walker & Jurich, 1999):

א. למידה מבוססת בית-ספר (school-based learning) - למידה המתקיימת בבית-הספר תוך שילוב בין הקניה של ידע עיוני ומיומנויות מקצועיות ברמה ובסטנדרטים גבוהים. בשנים האחרונות מתפתחות באירופה תכניות המציעות שילובים שונים בין לימודים עיוניים ומקצועיים וכן מסלולי "התמחות כפולה", המכניסים את התלמיד לכניסה לשוק העבודה, מצד אחד, ומהצד האחר, עומדים בתנאי הקבלה למסלולי לימודים על-תיכוניים/עיוניים. בנוסף, "למידה מבוססת בית-ספר" כוללת גם צורות שונות של ייעוץ והכוונה לתחומי עניין, כבסיס לבחירת תחום עיסוק; הרצאות של מעסיקים בבית-הספר; השתתפות בסדנאות לפיתוח כישורים של עולם העבודה, כגון כתיבת קורות חיים, מיומנויות לחיפוש עבודה וכד';

ב. למידה מבוססת עבודה (work-based learning) - למידה המתבצעת במקום עבודה, המספקת לתלמידים הנחיה לעולם העבודה ותכניות של התנסות בעבודה הקשורה ללימודים בבית-הספר. דוגמה לכך הן תכניות חניכה, הפועלות גם בארצות-הברית וגם במספר ארצות באירופה. תכניות אלו

מיושמות באמצעות חוזה מוסכם בין המעסיק לבין החניך שבאמצעותו מקבל התלמיד סטטוס כמועסק. רכיב זה יכול ללוש גם צורות אחרות, כגון התלוות (בדרך כלל חד-פעמית) לבעל מקצוע למשך יום שלם ותצפית על דרך עבודתו, סביבת העבודה, הכישרים בהם הוא משתמש בעבודתו וכד', מבלי שהתלמיד יתנסה בעבודה בעצמו (job shadowing); עבודה בתקופות קצרות, למשל, בחופשות הקיץ; עבודת התמחות ללא שכר או עבודה התנדבותית במקומות עבודה אליהם הגיעו בני הנוער בתיווך בית-הספר;

ג. פעילויות מקשרות (connecting activities) - באות להבטיח תיאום בין הלמידה מבוססת העבודה ללמידה המבוססת בית-ספר. זאת, על-ידי שיתוף המעסיקים בבנייה של תכנית הלימודים ושיפור הקשר בין ההשכלה התיכונית לעל-תיכונית. מרכיב זה כולל פעילויות, כגון מפגשים תקופתיים בין המורים בכיתה ואנשי המקצוע ממקומות העבודה בהם משתלבים תלמידי התכנית; מתן קרדיט אקדמי לתפקוד התלמיד במקום העבודה וכו'.

3. תרומת התכניות וגורמי הצלחה

חלק גדול מהתכניות לקידום תעסוקה לבני נוער וצעירים בסיכון, ולמעבר מבית-הספר לעולם העבודה, אשר פותחו ויושמו בהיקף נרחב בארצות-הברית, זכו להערכה. מחקרי ההערכה מצביעים על מספר תרומות של התכניות, הן למשתתפים בהן והן לקהילה (Jekielek, Cochran, & Hair, 2002; Walker, 1997; Walker & Jurich, 1999).

תכניות אלה מציעות הזדמנויות עבודה באיכות גבוהה יותר מעבודות אליהן היו מגיעים המשתתפים בכוחות עצמם. כמו-כן הן עוזרות להעלות את המודעות של המשתתפים לגבי הובלת קריירה סביב תחום עניין, וחשיבה על ההשלכות של ההווה ומה שמתרחש בו על עתידם. זאת ועוד, התכניות מקנות למשתתפים ידע וניסיון עבודה שישמשו בסיס לתהליך של קבלת החלטות מושכל יותר ביחס לעתידם המקצועי.

התכניות לבני נוער ולצעירים בסיכון חושפות אותם ליחסים משמעותיים עם חונכים שמשמשים דמויות שמהוות מודל לחיקוי (role models). בנוסף, התכניות מקנות כישורי חיים וידע בתחומי חיים מגוונים (לא בהכרח בתחום של עבודה), כגון מיומנויות של ניהול זמן, מיומנויות חברתיות, כישורי הורות וכו'.

מחקרי ההערכה על תכניות שמיועדות לבני נוער בסיכון מלמדים, שהן מצליחות להפחית התנהגויות סיכון, כגון שימוש בסמים, שתיית אלכוהול ומעורבות במעשים פליליים, אולם רק במהלך ההשתתפות בתכניות ולא בטווח הארוך (Bos, Polit, & Quint, 1997; Jekielek, Cochran, & Hair, 2002; Walker, 1997; Walker & Jurich, 1999).

תכניות בתוך בית-הספר הצליחו להפחית את שיעורי הנשירה ושיעורי ההיעדרויות מבית-הספר וכן לפתח עמדות חיוביות כלפי השכלה, בכלל, וחשיבה על המשך לימודים, בפרט. אולם, לא נמצאו ממצאים חד-משמעיים באשר ליכולתן של התכניות הללו לשפר הישגים לימודיים והשגת תעודות בעלות ערך.

בנוסף עולות תרומות לקהילה: ראשית, שיתוף פעולה בין אנשי מקצוע ממערכות שונות ובעיקר בין מורים במקצועות עיוניים למורים בהכשרה המקצועית, ובין מערכות חינוך למערכות תעסוקה; שנית, מעורבות של המעסיקים בתכניות ובבית-הספר (Jekielek, Cochran, & Hair, 2002; BIAC, 1999; Walker, 1997; Walker & Jurich, 1999).

מתוך מחקרי ההערכה של התכניות עולים מספר גורמי הצלחה לתכניות הללו כאשר העיקריים הם: עבודה בשכר כמרכיב בתכנית; התמקדות במתן כישורי עבודה בסיסיים לצד הכשרה מקצועית; יצירת קשר בין המשתתפים הצעירים למבוגרים משמעותיים; ליווי ותמיכה של המשתתפים לאורך זמן; מתן תמריצים כלכליים למעסיקים; מעורבות של המגזר העסקי החל משלבי התכנון של התכניות.

מנגד, גורמים עיקריים לאי-הצלחה הם: התערבויות חד-ממדיות וחד-פעמיות או קצרות; היעדר שירותי תמיכה למשתתפים (כגון הסעות, הספקת ציוד, שמירה על ילדים של משתתפים שהם הורים - בעיקר אמהות וכו'); השקעה בלתי מספקת בהכשרה ובחיזוק הצוותים המפעילים את התכניות; התמקדות בנקודות החולשה של המשתתפים במקום לפתח ולעודד את נקודות החוזק (Jekielek, Cochran, & Hair, 2002; Walker, 1997; Walker & Jurich, 1999).

תוכן עניינים

1	1. הקדמה
3	2. תיאור הסקירה ומטרותיה
4	3. חיזוק הממשק בין הלימודים לבין עולם העבודה - התפתחות היסטורית
7	4. תכניות מעבר לעולם העבודה בעבור בני-נוער וצעירים בסיכון
7	4.1 תכניות תעסוקה לבני נוער בסיכון בארצות-הברית
7	א. אוכלוסיית היעד
7	ב. מטרות התכניות
8	ג. מאפיינים ומרכיבי התכניות
10	4.2 מערכות תמיכה לבני נוער ולצעירים בסיכון במדינות נוספות ב-OECD במעבר לעולם התעסוקה
10	א. "רשתות ביטחון" ("safety nets")
11	ב. מערכות מידע ויעוץ
13	ג. פלטפורמת יישום של מערכות מעבר לעולם העבודה
14	5. מערכות מעבר לעולם העבודה במסגרת בית-הספר
14	5.1 דוגמאות מארצות-הברית
16	א. מטרות התכניות ואוכלוסיית יעד
17	ב. מאפיינים כלליים של התכניות
17	ג. הפעילויות המוצעות בתכניות
18	5.2 דוגמאות למערכות מעבר במדינות נוספות ב-OECD
18	א. שינויים בהכשרה המקצועית בבתי-ספר התיכוניים
20	ב. מודלים המשלבים לימודים ועבודה
22	6. תרומות התכניות, גורמי הצלחה וקשיי יישום
22	6.1 תרומות התכניות
23	א. תרומות התכניות לבני הנוער המשתתפים בהן
24	ב. תרומות התכנית לקהילה
24	6.2 גורמי הצלחה ואי-הצלחה בתכניות תעסוקה לבני נוער
24	א. גורמי הצלחה
25	ב. גורמים לאי-הצלחה
25	6.3 קשיים שעלו במהלך יישום התכניות
26	7. סיכום: מאפיינים ייחודיים וקווי דמיון בין התכניות בארצות-הברית לתכניות במדינות נוספות ב-OECD
28	רשימת מקורות
30	נספח: פירוט תכניות לקידום תעסוקתי לבני נוער בסיכון בארצות-הברית
30	א. WAY Scholarship Program (Walker & Jurich, 1999, pp. 62-64)
31	ב. Project CRAFT (Hamilton & McKinney, 1999; Walker & Jurich, 1999 pp. 104-106)
32	ג. JOBSTART (Cave et al., 1993; Walker, 1997, pp.70-73)
33	ד. YouthBuild (Ferguson et al., 1996; Walker, 1997, pp. 89-92)
33	ה. JAG (Jobs for America's Graduates, 2003 ; Walker, 1997, pp. 106-108)
34	ו. Career Beginnings (Cave & Quint, 1990; Walker, 1997. pp. 128-130)
35	ז. New Chance (Bos, Polit, & Quint, 1997)
36	ח. Job Corps (D'Amico et al., 2000; Walker, 1997. pp. 67-69)

1. הקדמה

תקופת ההתבגרות היא הזמן בו בני הנוער מתכוננים לתפקידיהם הבוגרים בתחומי העבודה, המשפחה ולתפקידים נוספים בחברה. ההצלחה בתפקידים אלה תלויה בפיתוח יכולות אישיות, כדוגמת ביטחון עצמי ויכולות בין-אישיות וחברתיות; תעסוקה; השכלה תיכונית ועל-תיכונית; כמו גם רכישת יכולות הקשורות בעבודה הנותנות למתבגרים כלים שיחזקו את יכולותיהם בתחום זה, ובהתאם ימנעו את התלות שלהם במערכת הרווחה בבגרותם. היכולת לכלכל את עצמם קשורה גם בהתנסויות חיוביות שעוברות על בני הנוער במהלך תקופת הילדות וההתבגרות, ולכן פיתוח כישורי העבודה שלהם צריך להיעשות בתוך מודל התפתחות רחב יותר אשר יכלול התייחסות לתחומי החיים השונים: לימודים, בריאות, תחושת ביטחון, רווחה נפשית וחברתית וליכולתם לכלכל ולפרנס עצמם (Jekielek, Cochran, & Hair, 2002).

תעסוקה מאפשרת לאנשים מבוגרים להימנע מכניסה למעגל העוני. זאת ועוד, מחקרים מצאו כי תעסוקה איכותית מביאה לבעליה בריאות טובה יותר, תוחלת חיים ארוכה יותר, תחושת שליטה על חייו ורווחה נפשית. עם זאת, בשלושת העשורים האחרונים, צעירים חווים קשיים רבים בכניסה לשוק העבודה, הן בגלל התחרות הרבה והן בגלל הדרישות ההולכות וגדלות לכוח אדם יודע קרוא וכתוב, משכיל ובעל נכונות ללמוד. במלים אחרות, רמת הכישורים הנדרשת בשוק העבודה גדלה באופן משמעותי, כך שאנשים עם פחות כישורים ורמות השכלה נמוכות יותר, יחוו שחיקה בשכרם ובהזדמנויות העבודה הפתוחות בפניהם.

מחקרים שבדקו את הקשר בין נשירה לתעסוקה מצאו שהנשירה מבית-הספר מהווה בעיה הן לבני הנוער הנושרים עצמם והן לחברה כולה. ברמת הפרט, צעירים שלא סיימו את לימודיהם התיכוניים חווים את המגבלות הקשות ביותר בכניסה לשוק העבודה (OECD & CPRN, 2005). זאת ועוד, צעירים אלה יכולים לצפות לגדל את ילדיהם בעוני, כפי שעשו הוריהם לפנייהם, כאשר התסכול, ההערכה העצמית הנמוכה ותחושת הניכור עלולים להוביל אותם לבעיות חברתיות קשות יותר, כגון שימוש בחומרים ממכרים, פעילות עבריינית, הבאת ילדים מחוץ לנישואין, אלימות וחוסר יציבות משפחתית (Miller et al., 2003). ברמת החברה, מחקרים מלמדים כי בשל היעדר הכנסה והחזרי מס, כל שנתון של בני נוער נושרים בארצות-הברית עולה למדינה יותר מ-200 ביליון דולר. בני נוער נושרים מאופיינים בשיעורי אבטלה גבוהים, הכנסה שנתית ממוצעת נמוכה וייצוג-יתר בבתי הכלא ובקרב מקבלי הקצבאות מהמדינה (Saddler, 1998).

לצד נקודת פתיחה נמוכה מלכתחילה בקרב בני נוער וצעירים שנשרו מלימודיהם, ישנם מאפיינים של שוק העבודה ומאפיינים מערכתיים נוספים, המקשים עוד יותר על כניסתם של אלה לעולם התעסוקה. לפי Kazis & Kopp (1997), ישנן שתי קבוצות עיקריות של בני נוער וצעירים, שיש לתת קדימות גבוהה כאשר מתכננים להן תכניות תעסוקה, לימודים וקריירה: בני נוער שנשרו מבית-הספר התיכון וחסרים תעודות גמר, ובני נוער שלומדים בבית-ספר תיכון אך בעלי סיכויים נמוכים לסיים את לימודיהם

ולמשך להשכלה על-תיכונית. צעירים משתי הקבוצות האלו, יותר מצעירים אחרים בני גילם, נתקלים במכשולים רבים בדרכם לחיים בוגרים כמועסקים, כבני משפחה וכאזרחים פעילים.

Kazis & Kopp (1997) וחוקרים נוספים מצביעים על חמישה חסמים עיקריים בהם נתקלים בני נוער וצעירים בסיכון במעבר מבית-הספר לעולם העבודה:

א. **שינויים מבניים במשק** הבאים לידי ביטוי בסוג העבודות הזמינות ובמיקומם של מקומות העבודה. המעבר מהתמקדות בתעשייה לכלכלת שירותים, ריכוז מקומות העבודה בערים הגדולות והתרחבותן של משרות חלקיות, הביאו להחרפת המחסור בעבודות המתאימות לעובדים בלתי מקצועיים. נוסף לכך, טכנולוגיות התקשורת המודרניות מאפשרות שעות עבודה גמישות ומקומות עבודה שאינם דומים לאלה המסורתיים.

ב. **אי-התאמה בין הכישרים של בני נוער וצעירים משכבות חלשות לבין צורכי המעסיקים**. בכלכלה שמתבססת יותר ויותר על שירותים ועל ידע ומידע, דרישותיהם של מעסיקים ממועסקים הולכות וגדלות, כאשר, גם בעיסוקים בלתי מקצועיים נדרש מגוון רחב יותר של כישורים, כדוגמת תודעת שירות, שימוש במחשב וקריאה וכתובה. מעסיקים דורשים שהעובד יתאפיין בכישרים בסיסיים מוצקים בהיכנסו לעבודה, כך שיוכל ללמוד היבטים טכנולוגיים ודברים שהם ספציפיים לעבודה בצורה מהירה (Law, Knuth & Bergman, 1992 ; Miller et al., 2003). בו בזמן, העובדים נדרשים להיות מסוגלים לבצע מגוון פונקציות לאורך הקריירה שלהם, ולא להתמחות בתחום ספציפי אחד (BIAC, 1999²). לאור כל זאת, בני נוער אשר נשרו מבית-הספר התיכון או שסיימו אותו ללא תעודת גמר או בגרות, נתקלים בקשיים רבים בשוק העבודה, מאחר שהם חסרים את המיומנויות הבסיסיות הנדרשות. זאת ועוד, היעדר תעודת GED או תעודה מסוג כלשהו מוריד את הסיכוי למציאת עבודה, זאת מאחר שהמעסיק יכול לראות בהיעדרן של תעודות אלה ביטוי לחוסר שאפתנות ולמסוגלות נמוכה של הנער ללמוד את תחום העיסוק ולהשתלב בהצלחה בעבודה.

ג. **אפליה ודעות קדומות של מעסיקים**. אם מעסיקים מאמינים מכל סיבה שהיא, בין אם נכונה ובין אם לאו, שקבוצה מסוימת היא בעלת סיכויים נמוכים יותר להצליח בעבודה, הרי שהם לא ירצו לתת לפרטים מקבוצה זו הזדמנויות תעסוקה או הזדמנות להוכיח עצמם.

ד. **השפעה קהילתית ומשפחתית המקדמת עמדות והתנהגויות שליליות בנושא עבודה**. השפעה שלילית מצד המשפחה והקהילה עשויה להוות חסם נוסף לרצונם של צעירים ובני נוער משכבות חלשות לפתח לעצמם קריירה וחיים בוגרים חיוביים. הקשרים עם המשפחה, קבוצת השווים ובני השכונה, יכולים לסייע לבני נוער לפתח ביטחון, מוטיבציה ואמון באחרים, אך בשכונות חלשות קשרים אלה עשויים להביא לידי עמדות והתנהגויות שליליות.

ה. **היעדר רצף טיפולי בתוך מערך השירותים לבני נוער וצעירים בסיכון**. שירותים לבני נוער מתקשים פעמים רבות ליצור רצף טיפולי בין המערכות השונות. דבר זה בא לידי ביטוי הן בטיפול שניתן לבני הנוער בו-זמנית על-ידי מספר גורמים (תיאום ורצף בין מספר שירותים המטפלים בבני הנוער

² BIAC - Business and Industry Advisory Committee to the OECD

באותה נקודת זמן; והן בטיפול בהם לאורך זמן, כגון העברת הטיפול בבני הנוער לשירותי המשך כדוגמת מסגרות של הכשרה מקצועית, שירותי תעסוקה וכד', לאחר הגיעם לגיל 18, או לאחר תום הטיפול בהם בשירות הנדון. חולשה זו של השירותים לבני הנוער, וכן היעדר התיאום ושיתוף הפעולה ביניהם, מקשים על בני הנוער להשתמש במשאבים הקהילתיים כמנוף ליציאה ממצוקה.

הן במדינות אירופיות והן בארצות-הברית היו ניסיונות שונים להתמודד עם החסמים האלה, בכלל, ובפרט עם השינויים שחלו בשוק העבודה ודרישותיהם המשתנות של המעסיקים. לדוגמה, החינוך המקצועי במספר מדינות ה-OECD ובתוכו מסלולי החניכה השונים, מכוונים יותר ויותר לצייד את הצעירים בכישורים בסיסיים לצד הקנייתם של יסודות ללמידה עתידית, כאשר ההכשרה הספציפית מתקיימת בתום סיום מסלול החניכה או התכנית המקצועית הבית-ספרית (OECD, 2000).

בראשית שנות ה-90' מונתה על-ידי משרד העבודה בארצות-הברית ועדה (ועדת SCANS - Secretary's Commission on Achieving Necessary Skills), במטרה להגדיר את הכישורים הנדרשים בעולם העבודה. הנחת היסוד למינוי הוועדה הייתה, שמאחר שהטכנולוגיות והשווקים משתנים תדיר ואינם מאפשרים לחזות אילו כישורים ספציפיים יידרשו מן העובדים, עולה הצורך במתן כישורים גנריים, אשר ישמשו בסיס לרכישה מתמשכת של ידע וכישורים (BIAC, 1999). הוועדה הגדירה שלושה סוגים של כישורים (SCANS skills) עליהם מבוססות במידה זו או אחרת חלק גדול מהתכניות הכלולות בסקירה זו:

1. כישורים בסיסיים (קריאה, כתיבה, מתמטיקה בסיסית, הקשבה ויכולת מילולית);
2. כישורי חשיבה (חשיבה יצירתית, קבלת החלטות, פתרון בעיות, יכולת ויזואלית של עיבוד תמונות, גרפים וכד', והסקת מסקנות);
3. איכויות אישיות (אחריות, ביטחון עצמי, כישורים חברתיים, ניהול ושליטה עצמית ואמינות) (US Department of Labor, 1991).

2. תיאור הסקירה ומטרותיה

מטרת הסקירה הנוכחית היא למפות את מערכות המעבר לעולם העבודה ואת הממשקים הקיימים בין מערכת החינוך לשוק העבודה במדינות שונות. מיפוי זה ישמש בסיס להבנה מעמיקה של יתרונות מערכות המעבר וקשייהן, והסוגיות הכרוכות בהפעלה אפקטיבית שלהן כך שתתרומנה באופן מרבי לפרטים ולחברה.

למרות שבאופן מסורתי התמקד לא מעט מהנחקר והנכתב בנושא המעבר מעולם בית-הספר לעולם העבודה בנעשה בארצות-הברית, בשנים האחרונות מתחילה להופיע גם ספרות המתייחסת לתהליך זה בארצות אירופה השונות (Ryan, 2001). אולם, כפי שיפורט בפרק הבא, המיקוד בארצות אירופה שונה מזה בארצות-הברית.

בתחילה תוצג ההתפתחות ההיסטורית של חיזוק הממשק בין עולם הלמידה לעולם העבודה הן בארצות-הברית והן במדינות נוספות ב-OECD. בהמשך יוצג ניתוח של תכניות שונות לבני נוער שנשרו ממערכת החינוך בארצות-הברית וממערכות תומכות לבני נוער וצעירים בסיכון במספר מדינות ה-OECD; לאחר מכן יובא ניתוח של תכניות לתלמידים בתוך מערכת החינוך, הן בארצות-הברית והן במספר מדינות ה-OECD שמטרתן ליצור גשר בין עולם הלמידה ועולם העבודה.

ההצגה בנפרד של המודלים הקיימים בארצות-הברית, מחד, ובמדינות אירופה ויפן (מתוך קבוצת ה-OECD), מאידך, בסקירה הנוכחית נובעת מטעמי סדר בלבד ולצורך הבנה טובה יותר של שתי המערכות הללו. עם זאת, חשוב להדגיש שהן מתאפיינות בקווים שונים וייחודיים כאחד, כפי שסוכם בהמשך.

החומר על ארצות-הברית יתבסס בעיקרו על שני סיכומים נרחבים של מחקרי הערכה מקיפים על תכניות המשלבות השכלה עיונית ומקצועית בארצות-הברית, אשר נכתב על-ידי ה-American Youth Policy Forum (Walker, 1997; Walker & Jurich, 1999), וכן על מסמך מסכם נוסף של תכניות תעסוקה לבני נוער (Jekielek, Cochran, & Hair, 2002). חומר הרקע על מדינות אירופה ויפן נלקח בעיקר מדוח מחקר שערך ארגון ה-OECD בנושא המעבר של צעירים לחיי עבודה (OECD, 2000).

3. חיזוק הממשק בין הלימודים לבין עולם העבודה - התפתחות היסטורית

מאז שנות ה-80 הועלתה ביקורת כלפי בתי-הספר הציבוריים בארצות-הברית על כך שהם אינם מכינים את התלמידים לסביבת העבודה המשתנה³ (Hershey et al., 1998). למעשה, לפי Law, Knuth & Bergman (1992), ביקורת זו על מערכת החינוך עלתה כבר בתחילת המאה ה-20, כאשר אנשי עסקים, תעשיינים ומנהיגים חינוכיים טענו שתכנית הלימודים בבתי-הספר הציבוריים אינה תורמת לחיי היומיום ולהצלחה בעיסוקים עתידיים. במהלך שנות ה-60 ושנות ה-70 המוקדמות סוכנויות שונות וקבוצות עניין שאינן שייכות לזרם החינוך המסורתי החלו לשחק תפקיד מרכזי בהעלאת המודעות לקיומם של תלמידים שאינם מוצאים מענה במערכת החינוך הקיימת, ויזמו את חוק ה-CETA (Comprehensive Employment and Training Act), וה-JTPA (Jobs Training Partnership Act). עם זאת, חרף המשאבים המוגדלים וההזדמנויות שנפתחו בעקבות שתי חקיקות אלה, היוזמה לא צלחה.

כתגובה לביקורות, העביר הקונגרס ב-1990 את חוק ה-Tech-Prep Education Act, אשר הורה לבתי-ספר ציבוריים ולמוסדות על-תיכוניים לפתח תכניות השכלה לקראת קריירה אשר יישלבו השכלה אקדמית ומקצועית. בהמשך להעברת חוק זה, התפתחה בארצות-הברית בשנות ה-90 המוקדמות אסטרטגיה חינוכית שיטתית תחת השם Tech-Prep (Technical Preparatory Education). במסגרת שיטה

³ גם בישראל סופג החינוך המקצועי/טכנולוגי ביקורת דומה (ראו סקירה של גישות בעד ונגד בכהן-נבות ואחרים, 2001).

חינוכית זו הועבר קורס לימודי תיכוני ועל-תיכוני אשר קישר את הקורסים האקדמיים והמקצועיים בבת-הספר התיכוניים עם תכנית לימודים טכנולוגית. במובן זה ה-Tech Prep היווה מעין קורס הכנה לקולג', אשר מיועד לעזור לתלמידים לחוות מעבר קל ממערכת החינוך התיכונית לעל-תיכונית. בהמשך נחקקו יוזמות נוספות אשר נועדו ליצור קשר ומעבר טובים יותר בין בית-הספר לבין עולם העבודה. לדוגמה, אחת החקיקות המרכזיות, אשר נחקקה בשנת 1994, הייתה ה-STWOA (School-To-Work Opportunities Act), אשר מטרתה העיקרית הייתה להביא לכך שכל תלמיד בית-ספר תיכון יסיים את לימודיו בבית-הספר עם תכנית להשתלבות בקריירה מסוימת והתקדמות בה.

במסגרת כלל החקיקות שתוארו לעיל, וחקיקות נוספות כדוגמת WIA מ-1998 (Work Investment Act), ורפורמות חינוך שונות כדוגמת HSTW מ-1987 (High Schools That Work), פותחו תכניות רבות שנועדו לשלב בין לימודים בבית-הספר לבין ההכנה לעולם העבודה, אשר חלקן יפורטו בסקירה זו.

גם במדינות שונות ב-OECD הונהגו רפורמות מרחיקות לכת במסלולי הלימודים התיכוניים והעל-תיכוניים, בין אמצע שנות ה-80' ואמצע שנות ה-90', בעיקר באמצעות צמצום משמעותי של מספר מסלולי הלימוד המקצועי בבת-הספר התיכוניים ורפורמות מבניות (Ryan, 2001). מטרתן של רפורמות אלה הייתה לאפשר לבני הנוער ליהנות מתהליך התפתחותי לימודי ומקצועי ממושך ורחב היקף מבחינת תחומי הלימוד, כאשר ההתמחות עצמה מתרחשת בשלב שבו הם מוכנים יותר לבחור בקריירות העבודה המתאימות בעבורם.

בנוסף לרפורמות הללו, נוצרו במדינות שונות באירופה מערכות שנועדו לתת מענה על צורכי התלמידים החלשים, שנמצאים בסיכון גבוה לנשירה מבית-הספר ושיתקשו למצוא מסגרת תעסוקתית טובה ויציבה בעתיד. בשנות ה-90', פותחו בחלק מהארצות הסקנדינביות "רשתות תמיכה" הדוקות אשר כוונו אל בני הנוער הנושרים מבת-הספר ואל אלה מתוכם שאינם מועסקים. הן היוו חלק מניסיונות מקיפים וכוללניים להעניק משמעות קונקרטי למושג "הערבות כלפי צעירים", מונח שצמח בארצות הצפוניות בשנות ה-80' כתגובה לתוצאות המאכזבות שהושגו על-ידי תכניות רבות שפותחו כאשר האבטלה בקרב הצעירים עלתה בשנות ה-70' (Hummeluhr בתוך OECD, 2000) (ראו הרחבה על רשתות התמיכה בפרק 4).

בשנים האחרונות קיים, הן בארצות-הברית והן בארצות שונות באירופה, עניין הולך וגובר בצורך לחזק את הממשק בין הלימודים לעולם העבודה, כדי לסייע לצעירים, בכלל, ולבני נוער וצעירים שלא סיימו 12 שנות לימוד או שאינם ממשיכים לקולג', בפרט, להיקלט במקומות עבודה רצויים (Jekielek, Cochran, & Hair, 2002; Lerman, 2000).

מדינות המערב שונות אלה מאלה בנושא זה, הן בכלכלה והן במאפיינים הסוציו-דמוגרפים והמוסדיים שלהן. לפי Hannan, Raffe & Smyth (1996), כאשר מדברים על מערכות מעבר מבית-הספר לעולם העבודה יש לקחת בחשבון את הקונטקסט בו הן פועלות: מאפיינים דמוגרפים של אוכלוסיית היעד (לדוגמה, מבנה הגיל ואחוז בני הנוער והצעירים מתוך כלל האוכלוסייה); מבנה מערכת הייצור

(לדוגמה, שלב ההתפתחות הכלכלית בו נמצאת המדינה); מבנה שוק העבודה (מידת הסגמנטציה בין עיסוקים, הגודל היחסי של המגזר הציבורי וכד'); מבנה השכר במשק וכד'. כמו-כן, יש להתייחס לממדים השונים שבהם משתנות מערכות אלה: מידת הסטנדרטיזציה של תכנית הלימודים, כלי ההערכה והתעודות במערכת החינוך; רמת הדיפרנציאציה וההיררכיה בין המסלול האקדמי-עיוני לבין המסלול המקצועי, והקשר בין סוג המסלול למאפייני התלמידים; מידת הגמישות של המערכת - עד כמה ניתן לעבור בין שני המסלולים או עד כמה המערכת היא חד-כיוונית; המידה בה יש שיתוף פעולה ותיאום בין מערכת החינוך המקצועי למעסיקים; היבטים שונים של המדיניות בתחום החינוך המקצועי (לדוגמה, רמת האוטונומיה של בתי-הספר בקביעת תכני הלימוד); מרכיבים בתכנית הלימודים, עד כמה המערכת מדגישה השכלה כללית על פני התמחות בתחום מסוים, מידת המעורבות של גורמים שונים (משרדי הממשלה, מנהלי בתי-הספר, מורים ומעסיקים) בקביעת תכנית הלימודים; התעודות הניתנות על-ידי מערכת החינוך המקצועי, המידה בה מאפשרות המשך השכלה, המידה בה התעודות מוכרות על-ידי המעסיקים; ותוצרי המערכת, מה המעסיקים "קונים" ממערכת החינוך. חשוב לציין, שמערכות חינוך שונות בתוך אותה מדינה יכולות להיות שונות אלה מאלה בממדים לעיל, וכן שמערכות מעבר יכולות להשתנות בממדים אלה לאורך זמן.

המדינות והתכניות המופעלות בהן שונות מאוד אלה מאלה, ועם זאת ניתן להצביע על קווים כלליים של התפתחויות בארצות-הברית השונים מקווי ההתפתחויות במדינות נוספות ב-OECD. בארצות-הברית מתפתחות תכניות ייחודיות לקידום תעסוקה בעבור בני נוער וצעירים בסיכון, ותכניות ליצירת רצף בין בית-הספר לעולם העבודה בתוך בתי-הספר לכלל התלמידים. במדינות נוספות ב-OECD, לעומת זאת, המאמצים ממוקדים בפיתוח של מערכות תומכות כוללניות ("רשתות ביטחון") רב-מקצועיות ורב-ארגוניות, שמטרתן למנוע נשירה בקרב תלמידים בסיכון, או לגבש תכנית אישית אלטרנטיבית לאלה שכבר נמצאים מחוץ למערכות חינוך ולעקוב אחר ביצועה. בנוסף לכך, מספר מדינות ב-OECD מפתחות מערכות מידע וייעוץ נגישות לבני נוער ולצעירים, בכלל, ולאלה בסיכון, בפרט, בתחום של הכוונה תעסוקתית ולימודית, עזרה בחיפוש עבודה ומסגרות לימוד. בתוך מערכת החינוך, כמה ממדינות ה-OECD מפתחות מסלולים שונים וחדשניים של הכשרה מקצועית, שחלקם משלבים לימודים ועבודה (ראו פרק 5).

במחקר שבחן מערכות המטפלות במעבר מעולם הלימודים לעולם העבודה ב-14 ממדינות ה-OECD⁴ (OECD, 2000), זוהו שישה מרכיבי מפתח של מערכות מעבר מוצלחות: כלכלת שוק בריאה; קיומם של ערוצי תקשורת מובנים בין מערכת החינוך לבין עולם העבודה וההשכלה הגבוהה; הזדמנויות רבות לשילוב השכלה עם עבודה; רשתות ביטחון בעבור בני נוער בסיכון; העברת מידע והכוונה; ובדיקה מתמדת של אפקטיביות הארגונים והתהליכים שנוצרו במטרה להקל על תהליכי מעבר לעולם העבודה.

כפי שמראה מחקר על מדינות ה-OECD (OECD & CPRN, 2005), לא קיים מרשם אחד מועיל למערכות מוצלחות המטפלות במעבר מעולם הלימודים לעולם העבודה, והמדינות שונות אלה מאלה

⁴ 14 המדינות שהשתתפו במחקר זה הן: אוסטרליה, אוסטרליה, ארצות-הברית, בריטניה, דנמרק, הונגריה, יפן, נורווגיה, פורטוגל, פינלנד, צ'כיה, קנדה, שוודיה ושווייץ.

במסגרות האחראיות על הנושא, כמו גם בקונטקסט הכלכלי שלהן, באוכלוסייה המרכיבה אותן, במאפייניהן הגיאוגרפיים ובצורת הממשל שלהן. עם זאת, ב-OECD נקבעו שבעה יעדים בסיסיים אליהם צריכה לשאוף כל מדיניות בנושא זה. יעדים אלה תואמים את המטרות של החקיקות השונות שהועברו בארצות-הברית בנושא זה שבאות לידי ביטוי גם בתכניות והם: 1. להגיע לאחוז גבוה של צעירים בעלי השכלה תיכונית מלאה, עם תעודה שהיא משמעותית בעולם העבודה, במוסדות השכלה גבוהה או בשניהם; 2. להגיע לרמות גבוהות של ידע וכישורים בקרב צעירים הנמצאים בסוף תהליך המעבר לחיים בוגרים; 3. לצמצם את שיעור בני הנוער המנותקים מכל מסגרת לימודית או של עבודה; 4. להביא לאחוז גבוה של מועסקים בקרב צעירים בני 18 ויותר שלא סיימו בית-ספר; 5. לצמצם את שיעור הצעירים המובטלים למשך תקופות ממושכות לאחר סיום לימודיהם; 6. לבנות מסלולי תעסוקה והשכלה יציבים וחיוביים בשנים שלאחר בית-הספר התיכון; 7. להביא לשוויוניות של התוצאות בין קבוצות אוכלוסייה שונות לפי מין, רקע חברתי ואזור מגורים.

4. תכניות מעבר לעולם העבודה בעבור בני-נוער וצעירים בסיכון

4.1 תכניות תעסוקה לבני נוער וצעירים בסיכון בארצות-הברית

בחלק זה יפורטו מאפייניהן הייחודיים של תכניות תעסוקה או תכניות לקידום תעסוקה, המיועדות לבני נוער בסיכון, תוך התייחסות לאוכלוסיית היעד שלהן, מטרותיהן, מאפייניהן, ומרכיביהן. בנספח יוצגו התכניות השונות בפירוט רב יותר.

א. אוכלוסיית היעד

תכניות התעסוקה לבני נוער בסיכון מיועדות לבני נוער על סף נשירה מבית-הספר, או בני נוער וצעירים שכבר נשרו מבית-הספר (גילאי 15-24), המתאפיינים ברקע חברתי-כלכלי נמוך, בעיות במשפחה והתנהגויות סיכון; והשוהים במסגרת חוץ-ביתית או בבית כלא. בכלל אלה גם נערות אשר הרו, ילדו ומגדלות את ילדן ונשרו מבית-הספר בשל כך.

ב. מטרות התכניות

מטרת-העל של תכניות תעסוקה לבני נוער בסיכון היא להביא אותם לידי כך שכאנשים בוגרים יוכלו לפרנס, לכלכל ולעמוד ברשות עצמם (self sufficient), ובכך להפחית את התלות העתידית שלהם במערכת הרווחה. ממטרת-על זו נגזרות המטרות הנוספות של תכניות תעסוקה אלה: מניעת נשירה מבית-הספר; הקניית השכלת יסוד לנושאים; חיזוק ההבנה לגבי הקשר בין ההווה לבין העתיד. התכניות שמות דגש על תכנון קריירה תעסוקתית, תוך בניית קשר בין הלמידה לבין העבודה וההתקדמות לאורך הקריירה; הפחתת הידרדרות חוזרת לפשע; פיתוח הרגלי עבודה תקינים, כולל מוסר עבודה ואתיקה; מתן תמריצים לבניית חיסכון עתידי; מתן כישורי חיים; השתלבות בני נוער עבריינים בקהילה; מתן תעודת הכשרה מקצועית.

ג. מאפיינים ומרכיבי התכניות

מיפוי תכניות התעסוקה לבני הנוער בסיכון מעלה כי לתכניות אלה יש ארבעה מאפיינים עיקריים אשר קובעים ומעצבים את מרכיבי התכנית ואת המענים המסופקים בהן: כוללניות; דגש על ליווי בני הנוער; דגש על התייחסות פרטנית לכל אחד ואחד מבני הנוער; דגש על העצמת בני הנוער; ומאפיינים נוספים.

1. כוללניות

בשל מורכבות בעיותיהם ומאפייניהם של בני נוער בסיכון, מרבית התכניות המיועדות להם אינן מתמקדות בתחום אחד, אלא הן כוללניות ומתייחסות למספר בעיות ותחומי חיים. בהתאם לאופיין הכוללני, תכניות תעסוקה לבני נוער בסיכון כוללות מרכיבים הן של הכשרה והכוונה מקצועית, והן של השלמת השכלה, כישורי חיים, טיפול ושירותי תמיכה. בתכניות השונות נכלל תמהיל של המרכיבים הבאים:

- ♦ הכשרה, הכוונה וייעוץ מקצועי - תכניות מסוימות מעניקות הכשרה מקצועית בתחומים ספציפיים, שירותי ייעוץ והכוונה תעסוקתית, ועזרה במציאת עבודה ובהשתלבות במקום עבודה.
- ♦ מניעת נשירה והשלמת השכלה - תכניות המשלבות גם מענה השכלתי מתמקדות במניעת נשירתם של תלמידים על סף נשירה מבית-הספר, בהשלמת ההשכלה של בני נוער נושרים, בקידום בני נוער משכבות חלשות ללימודים בקולג' ובמתן ייעוץ והכוונה בתחום הלימודים. בתכניות רבות המיועדות לתלמידים על סף נשירה, נלמדים כישורים תעסוקתיים בכיתה, תוך שילוב בין תיאוריה לעבודה מעשית.
- ♦ פיתוח כישורי חיים - תכניות תעסוקה שונות המשלבות מרכיב זה עובדות עם בני הנוער על נושאים כמו ניהול זמן (לדוגמה, כמה זמן הם מסתובבים בחוץ ובאיזו תדירות הם נשארים ערים אחרי 2 בלילה, שמירה על לוח זמנים של שינה והשכמה בבוקר, מפגש עם חברים אחרי 12 בלילה והסתובבות עם חברים במהלך היום); ניהול תקציב; פיתוח כישורי הורות (לדוגמה, דאגה לילדים וטיפול בהם, כמה זמן מקדישים לילדים, כיצד להוות דוגמה אישית ובאיזו תדירות משתמשים בבייביסיטר); פיתוח כישורים בין-אישיים; חינוך לבריאות וכד'.
- ♦ מענה טיפולי - מרבית התכניות משלבות בתוכן גם מענה טיפולי, תוך התייחסות לצרכים הנפשיים וההתפתחותיים של בני הנוער, אם על-ידי מנהל טיפול ששייך לצוות התכנית ואם על-ידי קשר עם מנהל הטיפול שנמצא בקשר עם בני הנוער.
- ♦ הענקת שירותי תמיכה אינסטרומנטלית - חלק מתכניות התעסוקה מעניקות לבני הנוער המשתתפים בהן גם שירותי תמיכה מסוגים שונים, בהם עזרה בהסעות, בשמירה על הילדים, עזרה בדיור, עזרה כספית, מתן מלגות, הענקת ציוד מקצועי וכד'.

2. דגש על ליווי בני הנוער לאורך זמן

בתכניות התעסוקה המיועדות לבני נוער בסיכון מושם דגש על ליווי בני הנוער לאורך זמן, תוך מתן ייעוץ והכוונה:

- ♦ תכניות ארוכות-טווח - מתוך הכרה בכך שיעילותן של תכניות קצרות-טווח בהעלאת אחוז בני הנוער המועסקים ובהעלאת השכר הפוטנציאלי שלהם הינה פחותה, מרבית תכניות התעסוקה לבני נוער בסיכון הינן ארוכות-טווח (Walker & Jurich, 1999).

- ♦ שירותי מעקב - בחלק מן התכניות (Project CRAFT, JAG) נעשה מעקב אחר בוגרי התכניות, כדי לבחון את השתלבותם בשוק העבודה.
- ♦ הצמדת חונך (mentor) או אדם שימש מודל לחיקוי (role model) לכל אחד מבני הנוער - לפי תוצאות חיוביות, במונחים של הצלחה תעסוקתית ורכישת יכולת להתפרנס. על כן תכניות תעסוקה שונות לבני נוער בסיכון כוללות דגמים שונים של ליווי אישי. לדוגמה, בתכנית מסוימת (Career Beginnings)⁵ נעשה שימוש במנחים מבוגרים מהקהילה העסקית אשר שימשו role models ונפגשו עם בני הנוער בפגישות אישיות כדי לעזור להם לתכנן את העתיד, ואילו בתכנית אחרת (JAG, 2003) גויס מומחה לעבוד עם בני נוער ולהיות האחראי הישיר על התקדמותם בתכנית. בתכנית נוספת (Project CRAFT), חברים באיגוד המקצועי הקשור לתכנית שימשו כחונכים וכמממנים וסייעו בבנייתו של קשר בין בני הנוער המשתתפים בתכנית לבין השירותים להם הם נזקקו.
- ♦ שירותי ייעוץ וליווי - בחלק מן התכניות ניתנים, כאמור, שירותי ייעוץ וליווי לבני הנוער, הן בתחום העבודה (מתן ייעוץ והכוונה מקצועית וכן עזרה במציאת עבודה ובהשתלבות במקום עבודה), והן בתחום ההשכלה.

3. דגש על התייחסות פרטנית לכל אחד מבני הנוער

- במרבית תכניות התעסוקה לבני נוער בסיכון ישנה התייחסות פרטנית לכל אחד ממשתתפי התכנית, הבאה לידי ביטוי במספר מישורים:
- ♦ התקדמות על פי שלבים - ישנן תכניות (WAY scholarship program) הבנויות ממספר שלבים שהמשתתפים בהן צריכים לעבור ושדרכם הם מתקדמים. עלייה בשלבי התכניות משמעה אחריות ותגמולים גדולים יותר. בשיטה זו ההתקדמות של כל אחד מן המשתתפים היא אישית, בהתאם לרצונותיו וליכולותיו.
 - ♦ בניית תכנית אישית - ישנן תכניות (לדוגמה, JOBSTART) בהן לכל משתתף נבנית תכנית אישית, תוך התמקדות בתחומי החוזק ותחומי העניין של בני הנוער. התכנית האישית מקנה לבני הנוער תחושת שליטה בתהליך הלמידה שלהם וכתוצאה מכך גם בעתידם המקצועי.
 - ♦ הליווי האישי שתואר לעיל (ראו סעיף ב'): ליווי בני הנוער לאורך זמן, הוא חלק מההתייחסות האישית לכל אחד מבני הנוער.

4. דגש על העצמת בני הנוער

בתכניות שונות עבדו על פיתוח מנהיגות בקרב בני הנוער, על-ידי התנדבות בקהילה, פעילות פוליטית ושיפור הביטחון העצמי (project CRAFT, YouthBuild, Job Corps).

⁵ כאמור, תיאור מפורט של התכניות ניתן בהמשך, ראו נספח.

5. מאפיינים נוספים

- ♦ שילוב בין לימודים בכיתה לבין עבודה ופעולות המקשרות בין למידה לעבודה - באחת התכניות (JOBSTART) אפשרו למשתתפי התכנית להתחיל לעבוד כבר בשלבים הראשונים שלה, במקביל ללימודים אקדמיים, וזאת בגלל שראו כי בתכניות אחרות בני נוער איבדו את הסבלנות ונשרו מהתכנית משום שלא יכלו להתחיל מיד בתכנית התעסוקה.
- ♦ יצירת תרבות חיובית של קבוצת השווים המבוססת על גאווה ותחושת שייכות (WAY Scholarship Program).
- ♦ שיתוף הקהילה העסקית - שיווק אינטנסיבי של התכניות בקרב מעסיקים כדי לפתוח הזדמנויות עבודה בעבור משתתפי התכנית.

4.2 מערכות תמיכה לבני נוער ולצעירים בסיכון במדינות נוספות ב-OECD במעבר לעולם התעסוקה

בחלק זה יוצגו מאפיינים עיקריים של "רשתות הביטחון" לבני נוער ולצעירים בסיכון (בני 15-24) במספר מדינות ה-OECD, ותוצג דרך הפעלה של רשת כזאת בדנמרק. יתוארו גם מערכות המידע לנוער ולצעירים תוך התמקדות בדוגמאות של אוסטריה ויפן. לבסוף תוצג פלטפורמת היישום שמפעילות מדינות שונות לקידום המעבר לעולם העבודה לצעירים בסיכון, לדוגמה דרך גופים שמתווכים בין הנער, לבית-הספר ולמעסיקים.

א. "רשתות ביטחון" ("safety nets")

"רשתות הביטחון" הן מערכות המציעות מגוון רחב של הזדמנויות ללמידה ולהכשרה עיוניות ומקצועיות במספר רב של תחומים וענפים, הן בתוך בתי-ספר והן במסגרות עבודה. מערכות אלה לוקחות אחריות בעיקר על בני נוער שנשרו מבית-הספר ושאינם עובדים (או עובדים במשרות חלקיות/זמניות/ מזדמנות), אך גם מיועדות למנוע נשירה באמצעות היצע של מגוון מסלולי למידה שעשויים להיות אטרקטיביים יותר לבני נוער בעלי מוטיבציה נמוכה ללימודים במסלולים רגילים.

רשתות ביטחון מפותחות ניתן למצוא בדנמרק, שוודיה ונורבגיה. למרות השונות הקיימת ברשתות הביטחון במדינות הללו, קיימים מספר מאפיינים משותפים והם: התמקדות הן במניעת נשירה והן בטיפול/מתן מענים לנושאים; שותפות בין מערכת החינוך, שוק העבודה ומדיניות חברתית; מנגנונים מקומיים לתיאום בין מערכת החינוך לבין הצעות של שוק העבודה ושירותים קהילתיים ברמת הפרט. היעד המרכזי של "רשתות הביטחון" ברמת המדיניות הוא להבטיח שלכל נער ונערה תהיה הזדמנות לסיים בית-ספר תיכון, בין אם הם ירצו להשתלב בעבודה לאחר מכן ובין אם מטרתם להמשיך ללמוד. כלומר, רשתות אלה אינן נתפסות כדרך לעזור לבני נוער נושאים למצוא עבודה מהר יותר, אפילו כאשר הן עשויות להציע להם במסגרתן עבודה וקורסים מקצועיים במקומות עבודה, אלא להבטיח שבני הנוער יגיעו מוכנים יותר לעולם העבודה, ירכשו תעודה בעלת ערך חברתי, וכן יבינו ויעריכו את הקשר בין השכלה לבין חיי עבודה.

מספר עובדות מצביעות על הצלחתן של רשתות ביטחון: ראשית, במדינות בהן קיימת רשת ביטחון צפופה ומפותחת - כמו במדינות שצוינו לעיל (בהשוואה למדינות OECD אחרות) נמצאו האחוזים הנמוכים ביותר של בני נוער וצעירים בני 15-24 שנשרו מבית-הספר ולא השתלבו בעבודה; שנית, במדינות אלה נמצאו האחוזים הנמוכים ביותר של בני 15-24 שלא היו מועסקים שנה ויותר. בדנמרק, למשל, היקפם של בני נוער וצעירים לא מועסקים לאורך זמן הוא הנמוך ביותר והירידה בהיקף זה חלה בשנים בהן פותחה "רשת הביטחון" לנוער בסיכון; שלישית, בשוודיה ובדנמרק, שיעור בני הנוער בני 15-19 שאינם לומדים ואינם עובדים נמוך יחסית למוצע (OECD, 2000).

דוגמה ל"רשת ביטחון": דנמרק

כאמור, בדנמרק נעשה כל מאמץ כדי להגיש סיוע לאוכלוסיית הנושרים ממערכת החינוך, ולהעניק להם הזדמנות נוספת להשיג תעודת הסמכה לעבודה או ללימודים על-תיכוניים. בהתאם, מעודדים את בני הנוער האלה בצורה אקטיבית לחזור למערכת החינוך או להשתלב במערכת התעסוקה, זאת באמצעות שילוב של שיטת ה"מקל והגזר". למשל, על פי חוק שנכנס לתוקפו באפריל 1996 מחויבת כל רשות מקומית לערוך מעקב אחר בני נוער בגילים מתחת ל-20 (ובאזורים מסוימים מורחב המעקב לצעירים מתחת לגיל 25) שנשרו ממערכת החינוך מבלי להיות זכאים לתעודה כלשהי (OECD, 1999, 2000). על פי חוק זה מחויבים בתי-הספר לידע את רשת המעקב העירונית או את שירותי הייעוץ לנוער לגבי בני נוער אלה. מערכות אלו מזהות את בני הנוער והצעירים שאינם נמצאים במסגרת לימודים ושאינם במסגרת עבודה כלשהי או במסגרת של עבודה מועדפת, ואת אלו שנמצאים בעבודות זמניות בלבד. בני נוער אלו נקראים לריאיון אישי, ובסיוע של יועץ או חונך נדרשים לפתח תכנית פעולה אישית. תכנית זו עשויה לכלול עבודה, או שילוב של לימודים ומסלול חניכה, אבל מטרתה הסופית חייבת להיות חזרה למערכת החינוך והשתלבות מחודשת בה מהר ככל שניתן. כדי לבדוק את התקדמותם במטרות שהציבו לעצמם בתכנית האישית, הצעירים חייבים להגיע לפחות לשני ראיונות בשנה. בני נוער מתחת לגיל 18 אינם זכאים לכל סוג שהוא של הבטחת הכנסה אלא אם הם משתתפים בתכנית לימודים וחניכה, ואילו צעירים שמעל גיל 18 מקבלים תמיכה כלכלית רק אם הם פועלים למען השגת מטרות התכנית האישית בשיתוף עם שירותי הייעוץ לנוער. אם הצעירים מסרבים לקבל את העזרה והסיוע של שירות זה, הם מדוֹנְחִים לרשות המקומית (המפקחת גם על מערכת הבטחת ההכנסה), וזכאותם לקבלת תמיכה כלכלית נפגמת. שירותי הייעוץ לבני הנוער יכול להציע לצעיר מגוון רחב מאוד של תכניות חינוך והכשרה, בהתאם לנסיבות, לתחומי העניין שלו ולכישוריו. אלו יכולות לכלול לימודים בבית-ספר רגיל במערכת שעות חלקית בשילוב עם עבודה במשרה חלקית או קורסים עיוניים בסיסיים. במידה שמדובר בנער מתחת לגיל 18, משרד העבודה המקומי איננו מעורב בתכנית, שכן המטרה היחידה היא להחזיר את הנער למערכת החינוך.

ב. מערכות מידע ויעוץ

מידע טוב ומועיל, כמו גם הנגישות אליו, הם מרכיבים חשובים כאשר מעוניינים שהחלטות הצעירים על אודות עבודות וקורסים יתבססו על בחירה המושתתת על ידע. בנוסף למידע, זקוקים בני הנוער והצעירים להדרכה פרטנית כדי להבהיר לעצמם את תחומי ההתעניינות שלהם ואת שאיפותיהם המקצועיות, וכן גם להבין את ההזדמנויות ואת הקשיים איתם עליהם להתמודד בשוק העבודה. מידע והדרכה הופכים להיות חשובים יותר ויותר כשצעירים מתמודדים עם בחירות רבות יותר מבעבר

- וחלקן אף יותר מורכבות. מידע וייעוץ עשויים לסייע לכל נער ונערה, צעיר וצעירה, בעת בחירה של מסלול לימודים, אך גם עשויים לשחק תפקיד מהותי בעידוד מי שנמצאים בסכנת נשירה מבית-הספר, וזאת על-ידי חיפוש יחד עמם אחר מסלול מתאים יותר בעבורם, וכן על-ידי מתן סיוע לאלו שכבר נשרו מהמערכת, על-ידי הכוונה למסגרת תעסוקה או לימודית העשויה להתאים להם.

דוגמאות למערכות מידע והכוונה מפותחות: אוסטריה ויפן

אוסטריה - בדומה למדינות אירופה נוספות, מערכת החינוך באוסטריה הפכה בעשור האחרון למפוצלת מאוד, דבר הדורש קבלת החלטות בנוגע למסלולי למידה בגילים צעירים יחסית.

מידע לגבי מסלולים מקצועיים והדרכה ניתן באמצעות שיתוף פעולה בין מספר רב של גורמים. למשל, איגודים מקצועיים ומעסיקים מקומיים מפעילים מרכזי הדרכה ומידע בעבור צעירים. שירותים אלו באים כתוספת לשירותים הניתנים בבתי-ספר ובלשכות תעסוקה. נוסף לכך, משרדי ממשלה שונים, מוסדות חינוך ורשויות מקומיות ואזוריות עובדים יחדיו בשיתוף פעולה, למשל, בארגון ירידי תעסוקה המושכים קהל מבקרים רב.

עם זאת, חשוב לציין כי למרות מערכת המידע וההדרכה המקיפה, אוסטריה חווה אחוזי נשירה גבוהים יחסית ממערכות החינוך הן התיכונית והן העל-תיכונית. בעבר גורמים שונים נטו להאשים את מערכות ההדרכה והמידע, אולם, מהתבוננות עמוקה יותר בתופעה, נראה כי אחוזי הנשירה הגבוהים נובעים יותר ממספר מחסומים ואי-הלימות במבנה ובתפקוד מערכת החינוך במדינה, מאשר מחולשת מערכת המידע.

יפן - מערכת הייעוץ וההדרכה בבתי-הספר במדינה זו משחקת תפקיד חשוב בהכוונתם של תלמידים למסלולי חינוך שונים ולאפשרויות תעסוקה מגוונות. בה בעת, היא מהווה חלק ממערכת רחבה של קשרים בין חברות פרטיות ובתי-ספר (Dore & Sako בתוך OECD, 2000). מאחר שכ-97% מתלמידי חטיבות הביניים עוברים לבית-ספר תיכון, הרי שהייעוץ בשלב חטיבות הביניים מתמקד בבחירת בית-הספר הנכון בהתאם ליכולות התלמיד ולהישגיו. בלימודים התיכוניים מערכת החינוך דורשת מבתי-הספר להקדיש 10 שעות בשנה לייעוץ לבחירת מקצוע. המורים הממונים על הנושא מתוך צוות המורים הבית-ספרי, אחראים על הדרכות בנושא הקריירה ומקבלים שעות נוספות במערכת בעבור פעילויות הכוללות הדרכת קריירה בכיתות, תיאום ביקורי מעסיקים וראיונות עם מסיימי מסלול בית-הספר התיכון. בנוסף לכך, מחנכי הכיתות משמשים יועצים אישיים לתלמידי כיתתם.

ההדרכה לתלמידים בנושא הקריירה שונה בין המסלול העיוני למקצועי. ההדרכה לתלמידים במסלול העיוני מתמקדת בבחירה של אוניברסיטאות להמשך הלימודים, ואילו תלמידים במסלולים מקצועיים מקבלים מידע והדרכה מגוונים יותר, הכוללים אפשרויות שונות של תעסוקה או לימודי המשך. האינטגרציה של שירותי הדרכה והשמה במערכות החינוך היפניות והאינטנסיביות של פעולותיהם תרמו רבות לתוצאות החיוביות לאורך שנים במעבר מלימודים לעבודה (OECD, 2000). עם זאת, קיימת לאחורונה דאגה בקשר לאיכות ההכשרה הניתנת למורים המלווים/יועצים, וכן בקשר לאי-

שביעות רצונם של התלמידים לגבי המערכת, הממיינת אותם בהתאם להצלחתם הלימודית ולא על פי תחומי התעניינותם (OECD, 2000).

ג. פלטפורמת יישום של מערכות מעבר לעולם העבודה

הפעלתן של "רשתות הביטחון" ושל מערכות מידע וייעוץ שתוארו לעיל מבוססת על שיתוף פעולה ועבודה משותפת בין גורמים שונים: מוסדות חינוך, מעסיקים, גורמים ממשלתיים אחרים כגון לשכות תעסוקה וכד'. כמו-כן, במספר מדינות, מערכות המעבר לעולם העבודה נתמכות בחוקים ובהסדרים שונים שאמורים להסדיר את התהליכים ולפקח על כך שהם מתבצעים על פי המדיניות המנחה אותם.

במדינות שונות באירופה הולכת ומתפתחת התעניינות בשותפות חינוך-תעשייה כאמצעי לחלוקת האחריות על תהליך המעבר מחינוך לעבודה (OECD/CERI בתוך OECD, 2000). שותפויות אלו הן הרלוונטיות ביותר, ואולי אף הנחוצות ביותר, במדינות בהן לא קיימת מסורת ארוכת שנים חזקה של שיתוף פעולה בין גורמים שונים, כגון מוסדות חינוך, יזמים, מעסיקים, לשכות תעסוקה, איגודים מקצועיים ועמותות מקומיות.

במקרים מסוימים נוצרו והתפתחו שותפויות מקומיות וגופים מתווכים עקב תמרוץ ודרבון של מדיניות ממשלתית. במקרים אחרים התפתחויות כאלה באו להציע פתרון נקודתי למכשולים ברמה המקומית בתהליך המעבר בין בית-הספר לעולם העבודה. למשל, באוסטריה השותפויות מהוות מסגרת לחיפוש פתרונות בעבור תלמידי חניכה המתקשים למצוא מקומות השמה.

במדינות בהן לא קיימת מסורת של שותפויות בין ארגוניות, או ששותפויות אלה חלשות ואינן מסוגלות לתמוך בתהליכי המעבר לעולם העבודה בצורה מתואמת, הממשלות מעודדות יצירת גופים שישמשו חוליה מתווכת בין הצעיר לבתי-הספר ולמעסיקים. מדובר בגופים מתווכים, אשר לעתים קרובות עובדים כארגונים ללא מטרת רווח, ומטרתם להעניק שירותים שונים, הן לצעירים והן לבתי העסק השונים. למשל, כאשר בית עסק איננו מסוגל לספק תכנית הכשרה מלאה בעצמו, יכולים הגופים המתווכים לסייע בפריסת ההכשרה על פני מספר בתי עסק שונים. דבר זה מרחיב את האפשרות של בתי עסק קטנים ובינוניים ליטול חלק במסלולי הכשרה פורמליים, וכמו-כן מבטיח הרחבה של מסלולי ההכשרה. בנוסף, הגופים המתווכים יכולים לסייע לבתי העסק השונים בגיוס חניכים, ואילו גופים אלה עשויים לסייע לצעיר בהרחבת הזדמנויות ההכשרה ובצמצום הזמן והעלות הכרוכים במציאת מקום להכשרה מעשית.

דוגמה: בריטניה

בריטניה מהווה דוגמה למדינה שמשתמשת בהצלחה בגופים מתווכים למיניהם. ברמה המקומית הוקמו 100 מועצות להכשרה וליזמות (TEC - Training and Enterprise Councils) כדי לשמש חוליה מקשרת בין ספקי ההכשרות לבין מעסיקים וצעירים. מדובר בחברות פרטיות שמונו למילוי משימה לאומית וממומנות בעיקר מתוך תקציבים ציבוריים. מטרתן העיקרית היא קידום שותפויות מקומיות שבאות לתמוך בהתפתחות כלכלית מקומית וכן ליישם מדיניות ציבורית בכל הקשור למסגרות הכשרה.

דוגמה להתערבות ולפעילות המועצה להכשרה וליזמות הוא פרויקט "Gwent Compact" שבו המעסיקים מעורבים בהכנת בני נוער לעולם העבודה בשלבים האחרונים של חטיבות הביניים (גילאי 14-16). התכנית היא שותפות בין בתי-ספר מקומיים, קולגיים ובתי עסק, במטרה להגדיל את המוטיבציה ואת השאיפות של התלמידים ולשפר את הישגיהם כהכנה לקריירות עתידיות. בסיוע מדריך אישי התלמידים קובעים לעצמם מספר מטרות ריאליות לשיפור ולשינוי. בדומה למתרחש במקום העבודה, התקדמותם והישגיהם מוערכים ונרשמים. מעסיקים עשויים גם לשמש חונכים לתלמידים באמצעות מפגשים קבוצתיים ואישיים. כמו-כן, מעסיקים אלה עובדים עם התלמידים על מיומנויות ריאיון עבודה, כתיבת קורות חיים; וכן מארגנים ביקורים במקומות עבודה שונים.

בתכנית מסוג זה גם המעסיקים נהנים מתועלות נרחבות, הכוללות:

- ♦ יכולת להשפיע על איכות וכישורי העבודה של דור העתיד בכך שהם מסייעים לצעירים להיות בעלי מוטיבציה גבוהה יותר, בעלי חינוך והכשרה מתאימים לתעסוקה;
- ♦ אפשרות לצייד צעירים בהבנה טובה יותר לגבי מקומות עבודה;
- ♦ אפשרות לסייע בהקלה על המחסור בעובדים מקצועיים, בכך שהם מוודאים שאכן דור העתיד של העובדים יהיה מקצועי דיו;
- ♦ יצירת תרומה חיובית לקהילה המקומית באמצעות עזרה לצעירים;
- ♦ פיתוח מיומנויות וכישורי הצוות שלהם באמצעות הפיכת עובדיהם לחונכים.

5. מערכות מעבר לעולם העבודה במסגרת בית-הספר

להלן יוצגו מרכיבים שונים של תכניות לשילוב השכלה ועבודה⁶ בארצות-הברית ובמדינות נוספות ב-OECD, המופעלות במסגרת בית-הספר.

5.1 דוגמאות מארצות-הברית

לפי D'Amico et al. (2000), פיתוחן של תכניות ליצירת רצף בין בית-הספר לעולם העבודה, כגון STW (School to Work) בארצות-הברית, בעיקר בעקבות חקיקת ה-STWOA ב-1994 (ראו לעיל), מבטא את המאמץ הלאומי להכין את בני הנוער והצעירים לקראת קריירות מוצלחות ופרודוקטיביות יותר. רכישת כישורים השכלתיים בהקשר של רכישת קריירה תוך שימוש בשיטות למידה פעילות, מדרבנת את בני הנוער והצעירים להשתתף בצורה משמעותית יותר בתהליך הלמידה, לפתח את הכישורים הבסיסיים הנדרשים בעולם העבודה (ראו SCANS skills לעיל), לראות כיצד ניתן ליישם את הידע הנרכש, וכן לקשר בין הצורך בלימודים ובהשכלה לבין היכולת לרכוש מקצוע ולפתח קריירה. בנוסף, הכללתן של פעילויות מבוססות עבודה מאפשרת להם לרכוש כישורים מקצועיים בעולם העבודה האמיתי וכך גם לפגוש את התנאים הנוקשים שדורש מהם עולם זה. בשל כך, מערכות המיועדות

⁶ המיפוי מתייחס למרכיביהן של התכניות הבאות: Tech-Prep, CS²: Massachusetts, Career Academies, REAL Enterprises, Pro-Tech, HSTW sites, Academy of Finance, STEP, Manufacturing Technology, Wisconsin Youth apprenticeship in Printing Technology, Apprenticeship.

לשלב בין בית-הספר לעולם העבודה כוללות על-פי רוב שלושה רכיבים בסיסיים עיקריים (Bistocchi & Rockafellow, 2003; D'Amico et al., 2000; Walker & Jurich, 1999):

- ♦ למידה מבוססת בית-ספר (school-based learning) - למידה עיונית ומקצועית בסטנדרטים גבוהים המתקיימת בבית-הספר. ברכיב זה ישנה התמקדות בשילוב ההשכלה העיונית והמקצועית וכן בשיפור המעבר מההשכלה התיכונית להשכלה העל-תיכונית, תוך שימת דגש על סטנדרטים אקדמיים.
- ♦ למידה מבוססת עבודה (work-based learning) - למידה המתבצעת במקום העבודה, המספקת לתלמידים הנחיה לעולם העבודה והתנסות בעבודה הקשורה גם ללימודים בבית-הספר. למידה זו כוללת הנחיות לכישורים הנדרשים בעולם העבודה, התמקצעות והתנסות בעולם העבודה.
- ♦ פעילויות מקשרות (connecting activities) - הבטחת התיאום בין למידה מבוססת עבודה ללמידה מבוססת בית-ספר, על-ידי שיתוף המעסיקים, שיפור הקשר בין ההשכלה התיכונית והעל-תיכונית ומתן עזרה אינסטרומנטלית (לדוגמה, הסעות למקום העבודה, ייעוץ וסידור לילדים בשעות שלאחר בית-הספר [לבני נוער נושרים שהם הורים] וכד').

לרוב, מפעילי התכניות מנסים לשלב בין שלושת הרכיבים המצוינים לעיל, ומעצבים את התכניות בהתאם לתחומי העניין של המשתתפים, ובהתאם לצרכים ולמאפיינים המקומיים. דבר זה מאפשר להבנות תחושת בעלות מקומית על התכנית ומכאן גם מחויבות אליה.

לפי Pedraza, Pauly, & Kopp (1997), קיימות חמש גישות שונות ליצירת רצף בין בית-הספר לבין עולם העבודה בארצות-הברית. גישות אלה דומות למדי, והתכניות לשילוב השכלה ועבודה משלבות בדרך כלל רכיבים של מספר גישות:

1. Career academies - תכניות של מעין "בית-ספר בתוך בית-ספר", בהן תלמידים מקובצים יחדיו במרבית הקורסים שלהם בבית-הספר התיכון. לתלמידים אלה מוצעת תכנית שלוש- או ארבע- שנתית שמשלבת בין לימודים עיוניים ללימודי תעשייה או להתמחות מקצועית כלשהי (למשל, בתחום הפיננסי, בתחום התיירות וכד'). התכנית העיונית יונקת בעיקר מהתחום המקצועי, וההנחיה ולימוד הטכניקה נעשים בעיקר בעבודה מעשית ובפרויקט קבוצתי. מעסיקים מקומיים מציעים הנחיה והשתלבות בתעשיית היעד במהלך הקיץ.
2. Occupational-academic clusters - ניסיון להציע למרבית התלמידים בבית-הספר התיכון או לכולם, בחירה בין מספר מסלולי קריירה, שכל אחד מבוסס על רצף של קורסים רלוונטיים וקשור לאשכול של עיסוקים. כל אשכול משלב הנחיה אקדמית ומקצועית. התלמידים נחשפים, בדרך כלל, למגוון רחב של עיסוקים לפני שהם בוחרים באשכול התעסוקתי.
3. Restructured vocational education - עיצוב מחדש של ההתנסות בעבודה והקניית הכישורים הנדרשים לעבודה. שני הדברים הללו אפיינו את החינוך המקצועי המסורתי. תכניות אלה מספקות הזדמנויות מוקדמות יותר ונרחבות יותר ללמוד על קריירה, להכיר סוגי עיסוקים ולבקר במקומות תעסוקה, כמו גם לשקף בצורה מובנית התנסויות בעבודה וקשר הדוק יותר בין הקורסים המקצועיים והאקדמיים.

4. Tech-prep - תכנית המקשרת בין השנתיים האחרונות של לימודי בית-ספר תיכון עם הדרישות של קולג' קהילתי דו-שנתי וניתנת ברצף אחיד של קורסים לקראת תעודה מסוימת. תכנית הלימודים האקדמית והמקצועית בבית-הספר תיכון משודרגת כך שתדגיש מתן ידע במדעים, במתמטיקה ובקורסים אחרים הקשורים ללימודים בקולג'.

5. Youth apprenticeship - חניכה של בני נוער. תכניות המשתמשות בעבודה כסביבת למידה כדי לספק לתלמידים את הכישורים הטכניים הדרושים ואת הידע והכישורים במתמטיקה, מדעים, תקשורת ופתרון בעיות. התלמידים לומדים דרך העשייה בעבודה תמורת שכר, ודרך תרגול, בד בבד עם קבלת עזרה ממנחה/משגיח מבוגר מומחה. התלמידים מקבלים גם הנחיה מקצועית ואקדמית בכיתה. בסיום הלימודים התלמידים זכאים לתעודה מקצועית מוכרת.

א. מטרות התכניות ואוכלוסיית יעד

באופן כללי, מטרת-על אחת של תכניות המשלבות השכלה ועבודה היא להעניק למשתתפים כלים, כך שבגרותם יהיו מסוגלים לפרנס ולכלכל את עצמם. מטרת-על נוספת של תכניות אלה היא לשפר את יכולתם של בני הנוער להשתלב בתעסוקה/בעבודה. ממטרות-על אלו נגזרות מספר מטרות נוספות:

- ♦ הכנה לעולם העבודה - החניכה המקצועית והניסיון התעסוקתי שמאפשרות רבות מתכניות אלה, כמו גם העזרה בהגדרת תחומי העניין של המשתתפים והעזרה בשיבוץ בעבודה, מסייעים להכין את המשתתפים לעולם העבודה.
- ♦ מניעת נשירה מבית-הספר או שיפור ההישגים הלימודיים - הישגים טובים יותר בבית-הספר או תעודות השכלה ברמה גבוהה יותר משפרות את סיכוייהם של בני הנוער להשתלב בעבודה, בכלל, ובעבודה איכותית ופרודוקטיבית, בפרט.
- ♦ הכנה להשכלה על-תיכונית - כאמור, השכלה גבוהה יותר פותחת דלתות בעולם העבודה. הכנה להשכלה על-תיכונית תאפשר מעבר חלק יותר מבית-הספר התיכון למוסד ההשכלה הגבוהה (קולג', לדוגמה).
- ♦ הכנסה גבוהה יותר - תכניות המשלבות השכלה ועבודה מאפשרות לבני הנוער להרוויח כסף כבר במהלך לימודיהם התיכוניים. כמו-כן, הוותק הנרכש כבר בשלב מוקדם זה מאפשר לבני הנוער להגיע להכנסה גבוהה יותר בהמשך הקריירה המקצועית שלהם.
- ♦ הפחתת התלות במערכת הרווחה - אנשים שעובדים ומסוגלים לכלכל את עצמם יהיו פחות תלויים במערכת הרווחה.
- ♦ הפחתת התנהגות אנטי-חברתית - מניעה של התנהגות אנטי-חברתית תגדיל את סיכוייהם של בני הנוער להשתלב במסגרת של עבודה. מסגרת זו מקנה לבני הנוער מסגרת משמעותית נוספת לזו של בית-הספר, אשר מכילה אותם, מעניקה להם תעסוקה משמעותית ובהתאם, מפחיתה התנהגות אנטי-חברתית.
- ♦ שיפור איכות החיים של המשתתפים בתכנית - מימושן של כל המטרות שצוינו לעיל מביא, בין היתר, גם לשיפור באיכות החיים של המשתתפים.

אוכלוסיית היעד של תכניות אלה היא רחבה וכוללת הן ילדים והן בני נוער, מגיל גן ועד צעירים בני 20 ויותר, הלומדים בבית-הספר או במסגרת לימודית אחרת. כלומר, התפיסה שעומדת מאחוריהן היא

שתכניות אשר ניתנות כבר בשלב מוקדם של בית-הספר יכולות למנוע את נשירתם של בני הנוער ולהשאירם במסגרת בית-הספר. כפי שיוצג בהמשך הסקירה, הן גם עשויות לסייע לכלל בני הנוער הלומדים בבית-הספר.

ב. מאפיינים כלליים של התכניות

להלן יתוארו תכניות לתלמידים בבית-ספר תיכון שמיועדות לכל התלמידים (לא רק לאלה בסכנת נשירה). חלק מהתכניות מציעות את שירותיהן בהתאם לצרכים ולעניין של התלמידים. מאחר שהתכניות מובנות בצורה מודולרית המשתתפים יכולים להיכנס ולצאת מהן לפי מידת הצורך שלהם. ישנן תכניות הניתנות רק במהלך שנת הלימודים, ויש כאלה שניתנות גם בחופשת הקיץ, או רק בחופשת הקיץ. חלק מהתכניות מקיימות פעילויות במסגרת הקהילה, מחוץ לשעות בית-הספר, בעוד אחרות מתקיימות במסגרת בית-הספר, בשעות הלימודים הרגילות.

מרבית התכניות מופעלות על-ידי עובדים בשכר, כאשר חלקן משלבות גם מתנדבים, שעוזרים בהכוונה וייעוץ בנושא קריירה מקצועית.

ג. הפעילויות המוצעות בתכניות

להלן יוצגו הפעילויות המוצעות בתכניות המקשרות בין בית-הספר לעולם העבודה, הנגזרות משלושת המרכיבים הבסיסיים של תכניות ה-STW (School-to-Work): למידה מבוססת בית-ספר, למידה מבוססת עבודה ופעילויות מקשרות.

1. למידה מבוססת בית-ספר כוללת פעילויות כגון:

- ♦ שיחות עם צוות בית-הספר על תכניות תעסוקה עתידיות;
- ♦ מילוי שאלון על תחומי עניין;
- ♦ שימוש בתוכנת מחשב למציאת קריירה תעסוקתית;
- ♦ השתתפות בהרצאות שמעסיקים מעבירים בבית-הספר;
- ♦ השתתפות בשיעורי הכנה לעולם העבודה (כתיבת קורות חיים, ריאיון עבודה וכד');;
- ♦ כתיבת מטלה בכיתה עיונית, אשר משתמשת במידע או בכישורים שנרכשו בפעילויות הקשורות בעבודה;
- ♦ בחירת תחום לימוד עיקרי (מגמה) בבית-הספר הקשור לתחום העניין בעבודה ולימודים יחד עם תלמידים אחרים שהם בעלי עניין תעסוקתי דומה. כמו-כן, ביצוע מטלות שקשורות לתחום עניין זה;
- ♦ השתתפות בקורסים ברמת לימוד של קולג' במהלך שנת הלימודים האחרונה של לימודי בית-הספר התיכון;
- ♦ עזרה בלימודים לצורך שיפור ההישגים הלימודיים או קבלת תעודת סיום בית-ספר תיכון או תעודת GED;
- ♦ השתתפות בשיעורים בתחום של מינהל עסקים ושיווק (ניתוח השוק המקומי, הגדרת הצורך המקומי במוצרים ושירותים, כישורי ניהול וכד').

2. למידה מבוססת עבודה, כוללת פעילויות כגון:

- ♦ סיור במקומות עבודה;
- ♦ התלוות (בדרך כלל חד-פעמית) לבעל מקצוע למשך יום שלם ותצפית על דרך עבודתו, סביבת העבודה, הכישורים בהם הוא משתמש בעבודתו וכד', מבלי שהתלמיד יתנסה בעבודה בעצמו (job shadowing);
- ♦ עבודה תמורת שכר במקום עבודה אליו בני הנוער הגיעו באמצעות בית-הספר;
- עבודת התמחות ללא שכר או עבודה התנדבותית במקום עבודה אליו בני הנוער מגיעים בתיווך בית-הספר;
- עזרה במציאת עבודה, בכלל, ועבודה לחופשת הקיץ, בפרט.

3. פעילויות "מקשרות" כוללות:

- ♦ ביצועי התלמיד במקום העבודה נכללים כחלק מהציון שלו בבית-הספר (דורש קשר בין המעסיק וצוות בית-הספר);
- ♦ הכשרת צוות התכנית והעשרתו המקצועית - הן בשלב הקמת התכנית והן במסגרת מפגשים תקופתיים במהלך הפעלתה;
- ♦ מפגשים תקופתיים של צוות התכנית לצורך העלאת נושאים רלוונטיים שונים, בעיות כלליות או בעיות סביב תלמידים ספציפיים;
- ♦ מפגשים תקופתיים בין המורים בכיתה ואנשי המקצוע ממקומות העבודה בהם משתלבים תלמידי התכנית כדי לדון באופן בו ניתן לשלב ולקשר בין הלמידה בכיתה והלמידה במקום העבודה, וכן כדי לדון בבעיות שצצו במקום העבודה;
- ♦ הכוונת התלמידים המעוניינים בכך להמשך השכלה מקצועית בקולג', כולל סיורים בקולג', הרצאות אורח של מרצים מהקולג' וכד'.

5.2 דוגמאות למערכות מעבר במדינות נוספות ב-OECD

בפרק זה יוצגו מספר מודלים של מערכות מעבר מבית-הספר לעולם העבודה הקיימים במסגרת החינוך הפורמלי במדינות מקבוצת ה-OECD, כאשר ההתמקדות היא במספר מדינות אירופיות וביפן. תחילה יוצגו השינויים שחלו בעשור האחרון בהכשרה המקצועית בבתי-הספר העל-יסודיים ולאחר מכן יידונו מודלים המשלבים לימודים עם עבודה, שהם פועל יוצא מהשינויים הללו. בנוסף, יוצגו מספר אסטרטגיות פעולה.

א. שינויים בהכשרה המקצועית בבתי-ספר התיכוניים

1. מסלולים מקצועיים כלליים יותר

במדינות המתאפיינות במערכות לימודי חניכה והכשרה מקצועית רחבות היקף, קיימת הסכמה רחבה על כך שבכדי להצליח היום בשוקי העבודה שדרשותיהם משתנות ומגוונות, העובדים זקוקים לכישורים בסיסיים וכלליים ככל הניתן - פתרון בעיות, מיומנויות תקשורתיות, ניסוח טיעונים והסקת מסקנות - כישורים שהם הכרחיים בכל העבודות למיניהן, ובמגוון רחב של התמחויות (OECD, 2000).

לפיכך, ההנחה היא כי הפיכתם של מסלולי הלימוד המקצועי לכלליים, תהליך הפוך להתמקצעות, תכין את בני הנוער בצורה טובה יותר לשינויים הרבים והתכופים בשוקי העבודה. בנוסף לכך, היא תיתן להם הזדמנויות רבות יותר לבחור קריירה מקצועית כשהם יהיו בוגרים ומוכנים יותר. בהתאם לכך, בכמה מדינות ניתן לראות צמצום במספר מסלולי ההכשרה, כאשר במקום התמחות בכיוון מסוים של הכשרה, המסלולים כוללים תחומים רבים.

כך, למשל, בין אמצע שנות ה-80' לאמצע שנות ה-90', פינלנד, נורווגיה ושבדיה צמצמו באופן משמעותי את מסלולי ההכשרה בבתי-הספר התיכוניים המקצועיים. הונגריה הכניסה אף היא רפורמות דומות. בפינלנד, מספר התכניות המקצועיות-חינוכיות צומצם מ-650 תחומי לימוד תעסוקתי ל-25 תכניות לימוד בסיסיות בשנה הראשונה לאחר שנות חינוך החובה. הרפורמה שהועברה בנורווגיה ב-1994 צמצמה את מספר קורסי הלימוד הבסיסיים מ-109 ל-13, עשרה מתוכם קורסים מקצועיים.

היתרון הבולט של שינוי מסוג זה הוא, כאמור, שאוכלוסיית הצעירים מוכנה בצורה טובה יותר למגוון רחב של מקצועות, כאשר ההתמחות עצמה נדחית לשלב שבו הצעירים מוכנים יותר לבחור לעצמם קריירה מקצועית. בנוסף, הכשרה מקצועית רחבה הופכת אותם לעובדים רב-מקצועיים המוכנים בצורה טובה יותר ללמידה עתידית.

מנגד, החיסרון העיקרי נעוץ בכך שתכניות כלליות, לרוב, מכינות את הצעירים בצורה פחות טובה לעבודה במקצועות ספציפיים. בהתאם לכך, המעבידים נאלצים להשקיע יותר בהכשרתם של עובדים אלו עם כניסתם למקום העבודה לאחר שסיימו את לימודיהם. דבר זה מעלה בעיה במיוחד בארגונים קטנים, העוסקים בתחומי עיסוק מסורתיים, בהם מוערכים העובדים על פי המידה שבה כישוריהם תואמים את הצרכים המיוחדים והמסוימים של הארגון.

2. שילוב לימודים עיוניים ומקצועיים

בשנים האחרונות בולטת מגמה נוספת של שילובים וקשרים שונים בין הלימודים העיוניים ללימודים המקצועיים. בהתאם, ההכשרה הניתנת הן בבתי-ספר מקצועיים והן במסלולי החניכה מציידת בני נוער בכישורים עיוניים/בסיסיים, בד בבד עם יציקתם של יסודות ללימודי התמקצעות המשכיים בתום מסלול החניכה או תכנית הלימודים במסלול המקצועי בבית-הספר. מדובר בתופעה הולכת ומתפתחת שבה אחוזים הולכים וגדלים מהחינוך העיוני נכללים במסלולי החינוך המקצועי במדינות כגון שבדיה ונורווגיה. גישה נוספת לצמצום הדיכוטומיה בין החינוך העיוני למקצועי מתבססת על מודולריות (modularization) המאפשרת לתלמידים לבחור במודולות עיוניות ומקצועיות. בריטניה ופינלנד הן דוגמאות למדינות שבהן שיטת המודולריות לוותה בהצהרה גלויה על אינטגרציה בין החינוך העיוני למקצועי. באיים הבריטיים מדובר בשתי אסטרטגיות שונות: בבריטניה ובווילס, קשרים בין מסגרות לימודים מקצועיות ועיוניות מצופים ליצור את הגשרים בין שני המסלולים הללו, ואילו בסקוטלנד, פותחה מערכת מאוחדת של לימודים עיוניים ומקצועיים תחת קורת גג אחת.

הניסיונות לשילוב חינוך עיוני ומקצועי עשויים להתמודד עם מספר קשיים: הציוד המקצועי והמשאבים העומדים לרשותו של בית-הספר מצומצמים לעתים ואינם מאפשרים בחירה מגוונת של

מקצועות; טשטוש הזהות העצמית של בית-הספר, כלומר חוסר בהירות ביחס למה יש לכל סוג בית-ספר להציע; היעדר סטנדרטים ברורים לפיקוח; לעתים, ציפיות המעסיקים או האוניברסיטאות אינן מעודדות שילובים מעין אלו, דבר העשוי להרתיע תלמידים מלבחור בהם: התלמידים הטובים יטו יותר לבחור בחינוך עיוני/כללי המכוון ללימודים גבוהים; או, במדינות בעלות מסורת ארוכה ואיתנה של מסלולי הכשרה מקצועית, יתמקדו יותר בהשגה של תעודות בעלות ערך בשוק העבודה, באמצעות תגבור לימודיהם המקצועיים. ואכן, כ-60% מהתלמידים שהשתתפו בתכנית ניסיונית שאפשרה שילוב בין חינוך מקצועי לעיוני בפינלנד לא השתמשו בשילוב הזה; 20% מכלל התלמידים שהשתתפו בניסוי בחרו קורסים מתכניות לימודים בבתי-ספר אחרים; 6% מהתלמידים במסלולי הלימודים המקצועיים בחרו לעבור את בחינות הבגרות, ורק 2% מכלל התלמידים במגמות עיוניות קיבלו הסמכה עיונית ומקצועית משולבת (OECD, 2000).

ממצאים אלו מצביעים על כך שהאינטגרציה בין חינוך עיוני למקצועי איננה יכולה להיות נתונה לבחירתם האישית של תלמידים כל עוד היא מנוגדת לדרישות הקבלה למסלולים על-תיכוניים/אקדמאיים ולדרישות של שוק העבודה.

נוסף לכך, בתי-הספר בהם התלמידים אחראים על שילוב בין לימודים עיוניים למקצועיים, עשויים לא להתאים לכל הצעירים, אלא אם כן הם נעזרים במערכת מידע ובייעוץ וליווי צמודים לגבי השימוש במידע זה.

3. התמחות כפולה

ניסיונות מוצלחים לשילוב חינוך עיוני עם חינוך מקצועי ניתן לראות במסלולי ההתמחות הכפולה שקיימים, למשל, באוסטריה, צ'כיה ובהונגריה. מסלולים אלו מכינים את התלמידים לכניסה לשוק העבודה כשהם מצוידים בכישורים טכניים/מקצועיים, מצד אחד, ומהצד האחר, עומדים בתנאי קבלה למסלולי לימודים על-תיכוניים/עיוניים. כך, למשל, כ-20% מכלל מחזור בוגרי בית-ספר תיכון מסיימים מסלול לימודים זה באוסטריה, וקרוב ל-40% מסיימים אותו בצ'כיה ובהונגריה (OECD, 2000).

עם זאת, התברר כי תכניות אלו מכילות הרבה פחות מקצועות עיוניים מאשר המסלול העיוני הרגיל, המכין את התלמידים למבחני הכניסה לאוניברסיטאות. בנוסף לכך, בעוד שהן מספקות הכשרה כפולה לעבודה וללימודי המשך, לעתים קרובות תכניות כאלו אינן מצליחות ליצור אינטגרציה בין החינוך העיוני למקצועי.

ב. מודלים המשלבים לימודים ועבודה

כיוון אחר, המתייחס לרפורמות שהונהגו במדינות אירופה השונות בתקופה שבין אמצע שנות ה-80' לאמצע שנות ה-90', הוא יצירתן של נקודות השקה וחשיפה רבות יותר בין עולם הלימודים לזה של התעסוקה, תוך צמצום הדיכוטומיה המסורתית בין שני עולמות אלו. גם כאן, המחשבה היא שהיחשפות לעבודה והתנסות בה במהלך שלב המעבר מלימודים לתעסוקה עשויות להפחית חששות ופחדים, מחד, ולהעצים את בני הנוער, מאידך, בכל הקשור ליכולות מקצועיות ריאליות עתידיות.

ואכן, מחקרים מצביעים על כך שבמדינות שבהן מספר ניכר של בני נוער משתתפים בשוק העבודה, אחוז הצעירים המועסקים גבוה יותר מאשר בארצות בהן פחות בני נוער משתתפים בו.

בקרב ארצות אירופה, דנמרק, שוויץ ובריטניה, מתאפיינות באחוזי השתתפות גבוהים של בני נוער בשוק העבודה ובתוצאות תעסוקתיות טובות לצעירים.

לימודים ועבודה יכולים להשתלב במספר אופנים, ובהם:

- ♦ חניכות המתבססת על הסכמים בין מסגרות חניכה המוקמות על-ידי הממשלות, ארגוני מעסיקים, ובמקרים השכיחים ביותר, איגודים מקצועיים;
- ♦ מגוון תכניות עבודה מובנות ומאורגנות על-ידי בתי-הספר;
- ♦ משרות חלקיות שאינן קשורות בהכרח לתחום הלימוד של התלמיד.

ברוב הארצות ניתן למצוא יותר ממסגרת אחת, כאשר קיים שוני ממדינה למדינה באופי המסגרת, במבנה הארגוני שלה ובמטרותיה. למרות השונות, מחקרים מצביעים על תפקידם של הסדרים פורמליים בעיצוב מערכות מעבר לעולם העבודה. למשל, הן בשוויץ והן באוסטריה קיימות מערכות חזקות של חניכה וחינוך מקצועי בכלל, אשר נתמכות על-ידי מערך רחב היקף לבקרת איכות שפועל באמצעות חוקים, הסכמים ונהלים ייחודיים למטרה זו (OECD, 2000).

1. חניכה

תכניות החניכה השונות כוללות חוזה מוסכם בין המעסיק לבין החניך באמצעותו מקבל המתלמד את סטטוס המועסק. מאחר שתכניות אלו נועדו לצייד את התלמיד הן במיומנויות ידע עיוניות והן במיומנויות מקצועיות, חוזה החניכה כולל בתוכו את מחויבות התלמיד להשתתף בלימודים התיכוניים הכלליים במהלך תהליך התמחותו. עם זאת, לרוב, התלמיד שוהה במסגרת החניכה זמן רב יותר מאשר הזמן המוקדש לשהותו בכיתה, ולמרות זאת, במרבית המקרים הוא אינו מתוגמל בשכר על עבודתו. תכניות אלו שכיחות ביותר בשוויץ, גרמניה, אוסטריה, דנמרק ונורווגיה, והן מיועדות לשרת מספר מטרות:

- ♦ לפתח מיומנויות וכישורים הנחוצים לעובד הצעיר כדי להפכו לעובד מיומן;
- ♦ לסייע בפיתוחו האישי והחברתי של התלמיד בתור עובד;
- ♦ לספק כוח אדם יצרני למעסיקים.

קיימת שונות גדולה בין מדינות בכל הקשור לתנאי כניסה למסגרת חניכה, משך חוזה העבודה והאיזון בין תקופות העבודה לבין תקופות הלימודים (Bertrand בתוך OECD, 2000). לדוגמה, באוסטריה ובשוויץ הגישה למסגרת חניכה מתבצעת, בעיקר, באמצעות גיוס תלמידים על-ידי המעסיקים. מנגד, בדנמרק רק 30% מהחניכים נכנסים למסגרת חניכה באופן זה, כאשר רובם עושים את דרכם לתכנית באמצעות תקופת לימודים בסיסית והכשרה בקולג' מקצועי. זאת ועוד, באוסטריה ובשוויץ ב-70% מתקופת החניכה החניכים עובדים בתוך החברה או העסק, כאשר הם מגיעים לבית-הספר יום וחצי בשבוע. ואילו בדנמרק מקובל שהחניכים יעברו את שנתם הראשונה לחניכה במקביל ללימודיהם בקולג', ובשנים לאחר מכן יסלבו תקופות של לימודים בלבד בקולג' עם תקופות שמוקדשות לחניכה בלבד.

2. מסגרת עבודה המוסדרת על-ידי בית-הספר

מסגרת זו מכילה מגוון רחב של דרכים בהן בני נוער יכולים לשלב חינוך עם עבודה, כאשר המאפיין המשותף של הדרכים הללו הוא שבית-הספר מסדיר את מקומות העבודה. העבודה עשויה להיות מפוקחת במשותף על-ידי המעסיק ומחנך הכיתה או איש קשר אחר מתוך בית-הספר, ובניגוד למסגרת החניכה, לרוב, גם מתוגמלת בשכר.

קיימים מספר הבדלים משמעותיים בין מסגרות של עבודה המוסדרות על-ידי בתי-הספר, מצד אחד, ומסגרות חניכה, מהצד האחר. כך, למשל, במסגרות העבודה המוסדרות על-ידי בתי-הספר לא קיים קשר חוזי בין המתלמד לבין המעסיק, וכן קיים קשר חלש יותר בין לימודיו הבסיסיים של התלמיד לבין הנושאים שהוא לומד במקום עבודתו (Stern et al. בתוך OECD, 2000). בנוסף לכך, מסגרות אלו מתאפיינות בהיעדר מעורבות ארגונית בתכנון, בניהול ובפיקוח התכניות מצד ארגוני מעסיקים וועדים מקצועיים, וכן בהיעדר תעודה מקצועית מוכרת.

3. עבודות במשרה חלקית

היצע של עבודות במשרות חלקיות, שעשוי להשתנות ממדינה למדינה, מאפשר לתלמידים לשלב לימודים ועבודה ובכך להתנסות בעולם העבודה עוד בתקופת הלימודים, בדרך לא פורמלית ולא מאורגנת. ברוב המקרים לעבודות אלה אין קשר לתכנית הלימודים של התלמיד, כאשר המניע השכיח ביותר לכניסה למסגרת מסוג זה הוא הרצון להרוויח כסף מתוך צורך לסייע בפרנסת המשפחה; אבל גם ממניעים נוספים, כגון רצון לעצמאות, ההנאה הקשורה בעבודה וכן שיפור הסיכויים לקבלת עבודה טובה יותר בתום מסגרת הלימודים. סקר כוח העבודה בדנמרק ובבריטניה מראה כי בין 30%-40% מסך בני הנוער משלבים לימודים עם עבודה. התופעה נפוצה פחות באוסטריה, צ'כיה, בלגיה, צרפת, יוון, איטליה, ספרד וגרמניה.

6. תרומות התכניות, גורמי הצלחה וקשיי יישום

בפרק זה תפורטנה התרומות העיקריות של תכניות מעבר לעולם העבודה, הן בתוך בית-הספר והן מחוצה לו. כמו-כן, יוצגו גורמי הצלחה ואי-הצלחה של התכניות הללו וקשיים ביישומן. הפרק מבוסס בעיקר על ניתוח של תכניות המופעלות בארצות-הברית, אך יש לציין שחלק מהנקודות שעולות מניתוח זה, עולות גם בתכניות המופעלות במדינות אירופה.

6.1 תרומות התכניות

לפי מחקרי ההערכה של תכניות ליצירת רצף בין בית-הספר לעולם העבודה (Jekielek, Cochran, & Hair, 2002; Walker, 1997; Walker & Jurich, 1999), ומחקרי הערכה של תכניות לקידום תעסוקה של בני נוער בסיכון, תכניות אלה תורמות הן לבני הנוער המשתתפים בהן, והן לקהילה בה הן פועלות. להלן יפורטו תרומות אלה וכן תחומים בהם, לפי מחקרי ההערכה, לא נמצאו תרומות.

א. תרומות התכניות לבני הנוער המשתתפים בהן

בחינה של תרומות התכניות לבני הנוער המשתתפים בהן מעלה כי בני הנוער נתרמים הן במישור המקצועי הקשור לעולם העבודה, הן במישור ההשכלתי, והן בתחומים הקשורים לרווחתם הכללית.

1. תרומות במישור המקצועי

- ♦ טיפוח עניין בהובלת קריירה - תכניות אלה עזרו להעלות את העניין בהובלת קריירה, לקדם מודעות לאפשרויות קריירה, לטפח את העניין של התלמידים בטכנולוגיה ולעודד תכנון קריירה בקרב תלמידי בית-ספר תיכון.
- ♦ הזדמנויות העבודה שהתלמידים מקבלים דרך התכנית הן באיכות גבוהה יותר מהעבודות שיכלו למצוא בכוחות עצמם.
- ♦ הזדמנויות עבודה מאפשרות לצעירים לרכוש ניסיון, מיומנויות (שלא ניתנות ללמידה במסגרת כיתה) והרגלי עבודה חיוביים, דברים שעשויים לתרום להשגת עבודה טובה בעתיד. כמו-כן הן מאפשרות היכרות הדדית בין צעירים, בכלל, ובין צעירים בסיכון, בפרט, לבין מעסיקים, דבר שעשוי להקל על הצעירים בחיפוש עבודה בעתיד וכן על מעסיקים בגיוס עובדים.
- ♦ מגוון התעסוקות האפשריות גדול יותר.
- ♦ בני הנוער עובדים בתחום העיסוק שמעניין אותם.
- ♦ בתכניות בבית-הספר שמטרתן ליצור רצף בין הלמידה לעולם העבודה הוכח שהתלמידים משקיעים זמן רב יותר בלמידה וביישום של כישורים במקום לעסוק בעבודת ייצור רגילה.

2. תרומות במישור ההשכלתי

- ♦ שימת דגש על כישורים אקדמיים - בתכניות השכלה מקצועיות מסורתיות תלמידים נטו ללמוד את המינימום הנדרש מתוך המקצועות העיוניים. התכניות המתוארות כאן מעודדות תלמידים במסלולים מקצועיים להשתתף ביותר קורסים עיוניים, במיוחד מתמטיקה ומדעים.
- ♦ התכניות בבתי-הספר מצליחות להפחית את שיעורי הנשירה ואת שיעור ההיעדרויות מבית-הספר.
- ♦ התכניות מפתחות בקרב התלמידים עמדות חיוביות יותר כלפי השכלה.
- ♦ התכניות בבתי-הספר מגדילות את השתתפותם של תלמידים במסלולי השכלה על-תיכונית.
- ♦ לצד התרומות, המחקרים הצביעו על תחומים שלגביהם לא נמצאו ממצאים חד-משמעיים לגבי יכולתן של התכניות הבית-ספריות לתרום בהם: שיפור ההישגים הלימודיים בבית-הספר התיכון; קבלת תעודת סיום בית-ספר תיכון או המקבילות לה.

3. תרומות לרווחתם של בני הנוער

- ♦ הידע והניסיון שהתלמידים מקבלים מאפשרים להם לקבל החלטות טובות יותר לגבי עתידם המקצועי.
- ♦ תלמידים העידו שבעקבות השתתפותם בתכנית במסגרת בית-הספר הם מודעים יותר לתחומי העניין וליכולות שלהם.
- ♦ תכניות לקידום תעסוקה לבני נוער בסיכון חושפות את בני הנוער ליחסים תומכים, ומפחיתות התנהגות עבריינית בקרבם במהלך ההשתתפות בתכנית.

- ♦ תכניות המשלבות פעילויות שאינן קשורות רק לעולם העבודה אלא גם לכישורי חיים למיניהם, שמקנות ידע למשתתפיהן בתחומים שונים (כדוגמת ניהול תקציב אישי, ידע על אודות קיום יחסי מין אחראיים ובטוחים, כישורי הורות, כישורים חברתיים וכו').
- ♦ לא נמצאו ממצאים חד-משמעיים באשר לתרומות ארוכות-טווח של תכניות לקידום תעסוקה לבני נוער בסיכון במספר תחומים, כגון התנהגויות בריאותיות ובטיחותיות של המשתתפים; התנהגות עבריינית: מחקרי ההערכה הצביעו על כך שתכניות תעסוקה מפחיתות התנהגות עבריינית, אך השפעתן נעלמת ברגע שבני הנוער עוזבים את התכנית; תלות במערכת הרווחה: חלק מתכניות התעסוקה אינן מפחיתות את התלות הזאת בטווח הרחוק. כך, לדוגמה, נמצא שבתכנית תעסוקה לנערות וצעירות שנכנסו להיריון, ילדו את ילדן ונשרו מבית-הספר (New chance), מרבית הנערות נותרו עניות ותלויות במערכת הרווחה 3.5 שנים לאחר סיום התכנית, וזאת למרות השיפור במצב התעסוקה שלהן (Bos, Polit, & Quint, 1997).

ב. תרומות התכנית לקהילה

- ♦ מחקרי ההערכה של התכניות מצאו כי הן יכולות לתרום באופנים שונים גם לקהילה בה הן פועלות:
 - ♦ שיתוף פעולה בין אנשי מקצוע - לדוגמה, תכניות בבתי-הספר עזרו לפתוח ערוץ תקשורת ושיתוף פעולה בין מורים במקצועות עיוניים ומקצועיים לבין מורים בבתי-הספר התיכוניים ולמורים במוסדות העל-תיכוניים. נוצר ערוץ להחלפת מידע ועלו הזדמנויות להעצמה מקצועית של המורים. כמו-כן, תכניות לבני נוער בסיכון מבוססות על שיתוף פעולה ואיגום משאבים של מספר שירותים לשם מתן מענה כוללני.
 - ♦ מעורבות של המעסיקים בתכניות, בכלל, ובבתי-הספר, בפרט. תכניות המתקיימות בבית-הספר יצרו קשר חזק יותר בין המעסיקים לבתי-הספר. המעסיקים עובדים עם צוות בית-הספר וצוותי התכניות לבני נוער בסיכון כדי לפתח את תכנית הלימודים המקצועית ולספק הזדמנויות עבודה למשתתפים (OECD, 2000). לפי ועדת BIAC (1999), למעסיקים יש אינטרס מרכזי בפיתוח וביישום מועיל ומוצלח של תכניות למעבר לעולם העבודה, מאחר שאלה מאפשרות להם לשפר את מאגר כוח האדם הזמין להם, ובכך מפחיתות את עלויות הגיוס וההכשרה של העובדים.

6.2 גורמי הצלחה ואי-הצלחה בתכניות תעסוקה לבני נוער

הספרות הגדירה גורמי הצלחה לצד גורמים לאי-הצלחה של תכניות לקידום תעסוקה לבני נוער ושל תכניות בבית-הספר (Jekielek, Cochran, & Hair, 2002; Walker, 1997; Walker & Jurich, 1999). להלן יוצגו הגורמים העיקריים.

א. גורמי הצלחה

- ♦ התמקדות במתן כישורי עבודה בסיסיים: מתמטיקה בסיסית, פתרון בעיות, קריאה ברמה גבוהה יותר, עבודת צוות, תקשורת בין-אישית מילולית וכתובה, ושליטה במחשב.
- ♦ מרכזיותה של העבודה בשכר והתמחות כגורם המניע ללמידת כישורי עבודה.
- ♦ התנסות תעסוקתית מקצועית אינטנסיבית באזורים גאוגרפיים ובענפים בהם יש צמיחה במשק, תוך מעורבות פעילה של מעסיקים.

- ♦ קשר מתמשך עם מבוגרים המהווים מודל לחיקוי (role models) - מורים, מעסיקים, חברי קהילה וכד'.
- ♦ תמריצים כלכליים והכרה בהישגים.
- ♦ ליווי ותמיכה במשתתפים גם לאחר שמצאו מקומות עבודה.

ב. גורמים לאי-הצלחה

- ♦ התערבות חד-ממדית שבאה לטפל רק בצורך אחד מתוך כלל הצרכים של בני הנוער.
- ♦ התערבויות קצרות-טווח או בתדירות נמוכה.
- ♦ התמקדות בנקודות החולשה של בני הנוער במקום בנקודות החוזק שלהם.
- ♦ התעלמות מהמשפחה, קבוצת השווים והקהילה במתן תמיכה לבני הנוער.
- ♦ השקעה בלתי מספקת בבניית תשתית והכשרה מקצועית של אנשי צוות המפעילים תכניות תעסוקה לבני נוער.
- ♦ חסמים חקיקתיים.

6.3 קשיים שעלו במהלך יישום התכניות

בסיכומים של מחקרי ההערכה (ראו לעיל) צוינו גם קשיים, חששות ודילמות שעלו במהלך יישום התכניות. הקשיים הבאים הועלו ביחס לתכניות בבית-הספר:

- ♦ קושי רב יותר ביישום ובהטמעת שינויים בתכנית הלימודים בתוך בתי-הספר (כגון יצירת מגמות המתמחות בנושא תעסוקה מסוים, או שילוב בין הוראה עיונית ומקצועית), בהשוואה לתכנון התפתחות קריירה או פעילויות הקשורות למקום העבודה.
- ♦ קושי לקשור בין הפעילויות במקום העבודה לבין החומר הנלמד בבית-הספר.
- ♦ חשש שפעילות מבוססת עבודה תבוא על חשבון ההשקעה בלימודים העיוניים.
- ♦ חשש שתכניות אלה ייתפסו על-ידי הורי התלמידים כניסיון להסלים לכיוון מקצועי. למרות זאת, על-פי ממצאי תכנית הערכה נמצא שמרבית ההורים ראו בפעילויות המקדמות פיתוח קריירה כמשהו שהוא מועיל לתלמידים ולא אמצעי להסללה.

הן ביחס לתכניות לקידום תעסוקה לנוער בסיכון והן ביחס לתכניות בבתי-הספר עלה שקיים קושי ביצירת תמריצים בקרב מעסיקים להשתתף בתכנית. כפי שתואר לעיל, מעסיקים ומקומות תעסוקה מהווים צלע הכרחית בהפעלת תכניות המשלבות השכלה ותעסוקה, ומכאן עולה חשיבות רבה בגיוסם ובשיתופם של מעסיקים רבים ככל האפשר. במחקרי ההערכה צוינו מספר אסטרטגיות בהן נעשה שימוש בתכניות השונות לצורך גיוס מעסיקים:

- ♦ פעולות יישוג (outreach) נרחבות לצורך הרחבת מאגר המעסיקים הקיים. עם זאת, צוין שחשוב תחילה לבסס את הקשרים הקיימים עם מעסיקים, ורק בהמשך ליזום קשרים עם מעסיקים חדשים.
- ♦ התמקדות במעסיקים שחווים צמיחה כלכלית או שמעסיקים כוח אדם מזדקן.
- ♦ זיהוי תעשיות שנוטות בדרך כלל לגייס בני נוער מיד עם סיום בית-הספר התיכון, שכן, מלכתחילה הן פתוחות יותר לרעיון של העסקת עובדים פוטנציאליים.

- ♦ התאמת מבנה התכניות ולוח הזמנים לצורכי המעסיקים.
- ♦ התייחסות לשונות בין מעסיקים שונים (למשל, ארגונים גדולים הם בעלי גישה שונה לשוק העבודה ממעסיקים קטנים).
- ♦ שיתוף המעסיקים כבר בשלבי התכנון והיזמות של התכנית, כך שייקחו חלק בעיצובה ובקביעת התכנים והשירותים שהיא תספק.
- ♦ השותפות עם המעסיקים צריכה להיתפס על-ידיהם כהדדית, כך שירגישו שגם הם מרוויחים ממנה ושהתרומה איננה חד-כיוונית; עם זאת השתתפותם צריכה להיות הדרגתית כך שבשלבם הראשונים השתתפותם תהיה מינימלית.
- ♦ הגדרת מטרות בהירות לתכנית ומדד מהימן להתקדמות המשתתפים בה.
- ♦ קישור בני נוער בעלי איכות גבוהה ומסוגלות גבוהה למעסיקים.

כדרך למנוע התעוררות של קשיים, הספרות מדגישה את הצורך בפיתוח של קונספט רחב וחזון, הן לגבי סוג הקשר והמעבר הרצויים בין עולם הלמידה ועולם העבודה, והן לגבי השתלבות רצויה בעולם התעסוקה של צעירים בעלי כישורים נמוכים. תפיסה רחבה זו תהווה פלטפורמה לפיתוח של תכניות בתחום. הספרות מצביעה גם על מספר מנגנונים שאמורים להקל על יישום התכניות בשטח והם:

- ♦ שיתוף פעולה בין המערכות השונות בהן בני נוער לוקחים חלק: חינוך, תעסוקה, רווחה, שירותים קהילתיים ואף מערכת המשפט, כדי ליצור מערכת שירותים מקיפה ומועילה בשבילם, תוך איגום משאבים בצורה יצירתית.
- ♦ כאמור, שיתוף מעסיקים מתחילת התהליך: החל מתכנון התכניות וכלה בהשמת בני הנוער בעבודה.
- ♦ פיתוח קרן להכשרה כדי לחזק את יכולתם של ארגונים העובדים עם בני נוער וכדי לפתח הזדמנויות להתפתחות מקצועית של בני נוער עובדים.
- ♦ תמיכה בניסיונות שילוב בין תכניות, כך שהשפעתן תהיה גדולה יותר ועל-ידי כך למקסם את המועילות של תכניות מצליחות.
- ♦ עידוד של המשך לימודים באמצעות מוסדות להשכלה על-תיכונית גמישים ופתוחים מבחינת תנאי קבלה ומסלולי לימודים, המציעים מגוון גדול של תכניות השלמה והכנה לבחינות הכניסה גם בעבור אלה שלא סיימו את לימודיהם התיכוניים.
- ♦ קביעה של חקיקה ממשלתית ותקנות אשר ישמשו גורם מאפשר ולא חוסם.
- ♦ המשך השקעה של המגזרים הציבורי והפרטי בהרחבת בסיס הידע הקיים לגבי הדרך בה בני נוער רוכשים כישורי תעסוקה, מגיעים לעבודות, נשארים מועסקים ולא הופכים למובטלים, ומפתחים קריירה. גישות מבטיחות ומוצלחות צריכות לעמוד לבחינה ולהיות מיושמות בצורה נרחבת יותר.

7. סיכום: מאפיינים ייחודיים וקווי דמיון בין התכניות בארצות-הברית לתכניות במדינות נוספות ב-OECD

סקירה זו התייחסה לדוגמאות שונות של מעבר מבית-הספר אל עולם העבודה בארצות-הברית ובמדינות נוספות מקבוצת ה-OECD. לצד המאפיינים הייחודיים, קיימות גם נקודות דמיון לא מעטות

בין מערכות המעבר בארצות-הברית ובין אלו במדינות נוספות ב-OECD. למשל, נקודות הדמיון בתכניות לבני נוער בסיכון הן: כוללניות, ליווי ומעקב ארוך-טווח אחר הנער/הצעיר, לעתים באמצעות חונכים מהקהילה העסקית, ובנייה של תכניות פעולה אישיות.

בתכניות המעבר בתוך בתי-הספר, הן בדוגמאות שהוצגו מארצות-הברית והן באלו ממדינות נוספות ב-OECD ניתן מקום רחב היקף למודלים שונים המשלבים לימודים ועבודה. בנוסף, גם בארצות-הברית וגם במדינות אירופה ויפן, קיימת השקעה מרובה בפיתוח קשרים בין מעסיקים פוטנציאליים לבין מערכת החינוך הן לצורך פיתוח תכניות מעבר לעולם העבודה, והן לשם יישומן.

כאמור, לצד הדמיון קיים גם שוני. כך, קיים הבדל בין ארצות-הברית לבין ארצות אירופה ויפן לגבי מטרותיהן של התכניות המיועדות לבני נוער בסיכון. ככלל, בעוד שבארצות-הברית הדגש הוא על רכישת השכלת-יסוד, פיתוח כישורי עבודה וכישורי חיים במסגרות אלטרנטיביות למערכת החינוך הרגילה, הרי שהתכניות האירופאיות והיפניות מכוונות בראש ובראשונה להחזיר את בני הנוער הנושרים למערכת החינוך הרגילה לשם קבלת זכאות לתעודת בגרות או תעודה מקצועית. מאפיין ייחודי נוסף לארצות-הברית, שהוא מינורי בארצות אירופה ויפן, הוא שאוכלוסיית האמהות הצעירות (מתחת לגיל 18), מהווה חלק לא מבוטל ממשתתפות התכניות המיועדות לבני נוער בסיכון. בשבילן "נתפרות" תכניות המעניקות עזרה בהסעות, שמירה על ילדים, וסיוע כספי.

הבדלים נוספים נמצאים בתכניות המופעלות בתוך בית-הספר. כך, למשל, בעוד שתכניות החניכה בארצות-הברית מלוות בשכר, באירופה, לרוב, החניכים אינם מקבלים שכר בעבור עבודתם. זאת ועוד, בעוד שבארצות אירופה ניתן דגש רב על תכניות חניכה למיניהן, בארצות-הברית בנוסף על תכניות חניכה, מתקיים מגוון רחב של תכניות בהן בית-הספר הוא המתווך בין תלמידיו לבין מקומות ההשמה. הבדל נוסף נעוץ במטרותיהן של תכניות המעבר. כך, למשל, בעוד שהתכניות בארצות-הברית מדגישות מרכיבים נוספים בנוסף על המרכיב הלימודי - הקניה של כישורי חיים, כגון עבודת צוות, עמידה בלוחות זמנים וכו', וכן יצירת תרבות חיובית של קבוצת השווים המבוססת על גאווה ותחושת שייכות - התכניות באירופה וביפן מתרכזות בעיקר בהקניית כישורי עבודה, עם פחות דגש על פיתוח של כישורי חיים.

רשימת מקורות

כהן-נבות, מ.; אלנבוגן-פרנקוביץ, ש.; ריינפלד, ת. 2001. הנשירה הגלויה והסמויה בקרב בני הנוער. דמ-381-01. גוינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.

BIAC - Business and Industry Advisory Committee to the OECD. 1999. *BIAC Statement to the OECD Conference "Preparing Youth for the 21st Century"*. Washington, D.C. www.biac.org

Bistocchi, T.J.; and Rockafellow, D. 2003. *What is School to Work?* New Jersey School Boards Association. http://www.njsba.org/members_only/publications/school_leader/jaug1.html

Bos, J.; Polit, D.; and Quint, J. 1997. *New Chance - Final Report on Comprehensive Program for Young Mothers in Poverty and Their Children*. MDRC. <http://www.mdrc.org/publications/145/execsum.html>

Cave, G.; Bos, H.; Doolittle, F.; and Toussaint, C. 1993. *JOBSTART: Final Report on a Program for School Dropouts*. Manpower Demonstration Research Corporation, New York. <http://www.mdrc.org/publications/337/full.pdf>

Cave, G.; and Quint, J. 1990. *Career Beginnings Impact Evaluation: Findings from a Program for Disadvantaged High School Students*. Manpower Demonstration Research Corporation, New York

D'Amico, R.; Kimball, M.; Midling, M.; Smith, P.L.; Bruno, A.L.; and Johnson, M.L. 2000. *Evaluation of the School-to-Work Out-of-School Youth Demonstration and Job Corps Model Centers*. Center for Human Resources, Brandeis University.

Ferguson, R.F.; Clay, P.L.; Snipes, J.C.; and Roaf, P. 1996. *YOUTHBUILD in Developmental Perspective: A Formative Evaluation of the YouthBuild Demonstration Project*. Massachusetts Institute of Technology.

Hannan, D.F.; Raffe D.; and Smyth, E. 1996. *Cross-National Research on School to Work Transitions: An Analytical Framework*. OECD. <http://www.oecd.org.il>

Hamilton, R.; and McKinney, K. 1999. *Job Training for Juveniles: Project CRAFT*. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.

Hershey, A.M.; Silverberg, M.K.; Owens, T.; and Hulsey, L.K. 1998. *Focus for the Future: The Final Report of the National Tech-Prep Evaluation*. Mathematica Policy Research, Inc: Princeton, NJ. <http://www.mathematica-mpr.com>

Jekielek, S.; Cochran, S.; and Hair, E. 2002. *Employment Programs and Youth Development: A Synthesis*. Child Trends, Washington, D.C. www.childtrends.org/files/employment_programs_and_youth_development.pdf

Jobs for America's Graduates, Inc. 2003. *Annual Report*. National Headquarters and National Center for Best Practices, JAG Field Services. http://www.jag.org/documents/annual_report_2004.pdf

Kazis, R.; and Kopp, H. 1997. *Both Sides Now: New Directions in Promoting Work and Learning for Disadvantaged Youth - A Report to the Annie E. Casey Foundation*. Jobs for the Future, Boston.

Law, C.; Knuth, R.A.; and Bergman, S. 1992. *What Does Research Say About School-to-Work Transition?*. NCREL, Oak Brook. http://www.ncrel.org/sdrs/areas/stw_esys/7sch2wrk.htm

Lerman, R.I. 2000. *Improving Career Outcomes for Youth: Lessons from the U.S. and OECD Experience*. The Urban Institute, Washington, D.C.

Miller, C.; Bos, J.M.; Porter, K.E.; Tseng, F.M.; Doolittle, F.C.; Tanguay, D.N.; and Vencill, M.P. 2003. *Working With Disadvantaged Youth - Thirty-Month Findings from the Evaluation of the Center for Employment Training Replication Sites*. Manpower Demonstration Research Corporation (MDRC), New York. <http://www.mdrc.org/>

OECD (Organization for Economic Co-Operation and Development), CPRN (The Canadian Policy Research Networks). 2005. *From Education to Work - A Difficult Transition for Young Adults with Low Levels of Education*. <http://www.cprn.com/en/doc.cfm?doc=1252>

OECD (Organization for Economic Co-Operation and Development). 2000. *From Initial Education to Working Life - Making Transitions Work*. <http://www.oecdbookshop.org/oecd/display.asp?sf1=identifiers&st1=912000021P1>

OECD (Organization for Economic Co-Operation and Development). 1999. *Thematic Review of the Transition from Initial Education to Working Life - Denmark - Country Note*. www.oecd.org

Pedraza, R.A.; Pauly, E.; and Kopp, H. 1997. *Home-Grown Progress: The Evolution of Innovative School-to-Work Programs*. Manpower Demonstration Research Corporation (MDRC), New York. <http://www.mdrc.org/>

Ryan, P. 2001. "The School-to-work Transition: A Cross-national Perspective". *Journal of Economic Literature* 39(1):34-92.

Saddler, S. 1998. "Factors that Predict Employment for High School Dropouts, A Thesis in Workforce Education and Development". In: *MORE Things That DO Make a Difference for Youth: A Compendium of Evaluations of Youth Programs and Practices, Volume II*. Walker, J.D.; and Jurich, S. (Eds.), American Youth Policy Forum. Washington, D.C. <http://www.aypf.org/publications/compendium/comp02.pdf>

US Department of Labor. 1991. *What Work Requires of Schools: A SCANS Report for America 2000*. <http://wdr.doleta.gov/SCANS/whatwork/whatwork.pdf>

Walker, J.D.; and Jurich, S. (Eds.). 1999. *MORE Things That DO Make a Difference for Youth: A Compendium of Evaluations of Youth Programs and Practices, Volume II*. American Youth Policy Forum, Washington, D.C. <http://www.aypf.org/publications/compendium/comp02.pdf>

Walker, J.D. (Ed.). 1997. *Some Things DO Make a Difference for Youth: A Compendium of Evaluations of Youth Programs and Practices*. American Youth Policy Forum, Washington, D.C. <http://www.aypf.org/publications/compendium/comp01.pdf>

נספח: פירוט תכניות לקידום תעסוקתי לבני נוער בסיכון בארצות-הברית

להלן יובא סיכום של המרכיבים העיקריים של שמונה תכניות תעסוקה מרכזיות, המופעלות בארצות-הברית בעבור בני נוער בסיכון.

.x WAY Scholarship Program (Walker & Jurich, 1999, pp. 62-64)

- ♦ התכנית מיועדת לבני נוער שהוצאו ממשפחותיהם בשל הזנחה או התעללות ו/או בגלל בעיות התנהגות או בעיות רגשיות חמורות, והועברו לטיפול במרכז טיפול קהילתי במסגרת של כפר ילדים ונוער.
- ♦ התכנית מתמקדת בהקניית כישורים לבני הנוער ובפיתוח הרגלי עבודה טובים, כך שיוכלו לכלכל ולפרנס עצמם.
- ♦ מאחר שנמצא שתכניות הפועלות בטווח קצר אינן יעילות בהעלאת אחוז המועסקים והעלאת השכר שהם מקבלים בטווח הארוך, תכנית זו פועלת לטווח ארוך, קרי 5 שנים.
- ♦ התכנית, אשר פועלת במהלך הטיפול במרכז המקומי ולאחריו, בנויה מחמישה שלבים שהנער צריך לעבור ושבאמצעותם הוא מתקדם. שלבים 1-3 מתקיימים במרכז הטיפול המקומי. בשלב 1 מבצעים כלל המשתתפים מטלות ללא תשלום בבניין המגורים של הצעירים. בשלב 2 הם מבצעים מטלות באזור המגורים או השכונה תמורת שכר סמלי. בשלב 3 הצעירים עובדים בשכר נמוך (נמוך באופן משמעותי משכר מינימום) בעבודות שונות בקמפוס של כפר הילדים והנוער. הגישה היא אינדיבידואלית ונבנית סביב שלבי ההתפתחות של המשתתף. מטרתה העיקרית של התכנית בשלבים אלו היא שהנערים יקשרו בין בית-הספר לבין ההצלחה בתחום העבודה, ושהם ילמדו כללי אתיקה בעבודה, במקביל לפיתוחה של תחושת שליטה על חייהם ועתידם. בכל שלב, האחריות והתגמולים עולים במידה שהנער רוכש הרגלי עבודה טובים ומבצע את חובותיו כראוי. "סולם" ההתנסות מעוצב כך שיתן לנערים התנסות ישירה עם עבודה ויספק בסיס איתן לעבודה בעתיד. בשלב 4, נערים בני 15 ומעלה יכולים לעבוד בשכר במפעלים או בעסקים מקומיים מחוץ לקמפוס. שלב 5, השלב המלווה שנמשך לאחר השהות במרכז, נקרא מלגת WAY. תכנית זו מעניקה חמש שנים (שנה בזמן השהות במרכז וארבע נוספות לאחר שהצעירים עוזבים את המרכז) של שירותים. שלב זה של התכנית מתמקד בטווח הארוך שלאחר הטיפול ומעודד את המשתתפים להישאר בבית-הספר, לעבוד בעבודה חלקית ולחסוך כסף לצורך לימודים עתידיים או קורס מקצועי. לכל משתתף מוצמד בשלב זה יועץ/חונך המספק תמיכה אישית ורגשית כמו גם הדרכה מעשית בכל שלב ושלב. בניגוד לתכניות אחרות, החונכים בתכנית זו הינם שכירים בתשלום שעוברים הדרכה ואימוון, מתוך הנחה כי שכירת חונכים מקצועיים מגדילה את המחויבות ארוכת הטווח שלהם כלפי הצעיר.
- ♦ מרכיבים עיקריים של התכנית: ייעוץ ארוך-טווח, דגש על הצלחה בבית-הספר והתנסות בעבודה, מתן תמריצים לחיסכון עתידי, הקניית כישורי חיים ויצירת תרבות חיובית של קבוצת שווים המבוססת על גאווה ותחושת שייכות.

- ♦ התכנית משולבת עם החלק הטיפולי בכפר ילדים ונוער, ומנהל הטיפול של כל נער ממלא תפקיד מפתח בתכנית.
- ♦ הישגי התכנית: נמצא ש-51% מהמשתתפים בגיל 21 שסיימו בית-ספר תיכון לומדים בקולג' ; 80% מהמשתתפים בגיל זה סיימו בית-ספר תיכון או השתתפו בתכנית תעסוקה ורק 9% נשרו מבית-הספר. שישים ושמונה אחוזים מהמשתתפים עבדו במשך ארבע מתוך חמש השנים של התכנית.

ב. Project CRAFT (Hamilton & McKinney, 1999; Walker & Jurich, 1999 pp. 104-106)

- ♦ תכנית זו מיועדת לבני נוער עבריינים, השוהים בבתי כלא ובבתי מעצר, ומטרתה להקטין את שיעורי ההידרדרות החוזרת לפשע ולשלב את בני הנוער מחדש בקהילה, על-ידי עבודה פרודוקטיבית ושינוי בגישתם.
- ♦ הפרויקט מנוהל בחסות ארגון הבנאים.
- ♦ הפעילויות שנכללו בפרויקט זה היו:
 - א. 210 שעות לימוד בכיתה, שכללו לימודי מתמטיקה הקשורים לתעשייה, אוריינות תקשורת והכנה למבחני GED ;
 - ב. 630 שעות של למידה מבוססת עבודה בפרויקטים שונים של בניית מבנים ;
 - ג. תעודה הניתנת למי שהשלימו לפחות 420 שעות של לימודים בכיתה או למידה מבוססת עבודה ;
 - ד. תכניות מנהיגות ותכניות לשיפור הביטחון העצמי ;
 - ה. כישורי חיים, כולל אתיקה בעבודה, כישורים חברתיים וניהול תקציב ;
 - ו. שירותי ייעוץ : לכל צעיר יש יועץ תעסוקה ומנהל תיק המסייעים לו לבחון קריירות, לזהות את נקודות החוזק והחולשה שלו ולפתח מסלול קריירה ;
 - ז. עזרה בהשתלבות במקום עבודה ;
 - ח. מסיימי התכנית מקבלים ציוד לעבודה בבניין (קסדה, כלי עבודה וקופסת כלי עבודה) ;
 - ט. שירותי מעקב אחר המשתתפים בתכנית ; ביצועיהם של המשתתפים מוערכים בכל שבוע על-ידי צוות הפרויקט הכולל מנחים, מומחי השמה ומנהלים בכדי לבחון רמת מוכנות תעסוקתית.
- ♦ תהליך המיון למשתתפים בתכנית כולל ראיונות ושני ימי אוריינטציה. לאחר שלב המיון, המשתתפים עוברים שלב הערכה האורך שבועיים לפני שנקבעת להם תכנית הלימודים והעבודה. בתקופת ההערכה בוחנים עד כמה המשתתפים הם בעלי מוטיבציה ועניין בתחום עבודת הבניין.
- ♦ התלמיד חייב לשלוט במספר מיומנויות הקשורות לתעשיית הבנייה כדי להיות זכאי לתעודה, להנחיה צמודה ולשירותי השמה לעבודה.
- ♦ חברים בארגון הבנאים המקומי משמשים חונכים ומממנים, ועוזרים לקשר בין המשתתפים לבין השירותים להם הם זקוקים, כדוגמת דיור, השלמת השכלה, חונכות וכד'.
- ♦ כל צעיר מנהל תיק עבודות הכולל תיעוד משימות שהושלמו, כגון כתיבת קורות חיים, חיפוש עבודה, ריאיון, עבודה ניסיונית והתנסות במיומנות מוכנות תעסוקתית.

- ◆ פעילות אקדמית המנוהלת תוך שימוש בתוכנת מחשב חדשנית הבונה תכנית לימודים פרטנית, התואמת לצרכיו האקדמיים של התלמיד, משלימה את הניסיון התעסוקתי.
- ◆ המשתתפים מוצבים בעבודות בתעשיית הבנייה לאחר סיום התכנית, ומקבלים שירותי תמיכה ארוכי טווח.
- ◆ הישגי התכנית: 93% מבני הנוער סיימו את התכנית; 86% היו מועסקים, חזרו לבית-הספר או התגייסו לצבא; 36% הצטרפו לתכנית חניכה; 39% מבני הנוער שהשתחררו מהכלא או היו במוסדות שיקום, הורשעו בפשעים נוספים - שיעור חזרה לפשע של 26%, בהשוואה לשיעור חזרה לפשע הנע בין 70% ל-80% במדינה. שישים אחוזים מבין בני הנוער שחזרו לפשע, עשו זאת בשנה הראשונה שלאחר התכנית.

ג. JOBSTART (Cave et al., 1993; Walker, 1997, pp.70-73)

- ◆ תכנית זו מיועדת לבני נוער נושרים בני 17 עד 21, המגיעים מרקע חברתי-כלכלי נמוך והמתאפיינים בכישורי קריאה נמוכים.
- ◆ הפעילויות שהציעה התכנית כללו ארבעה מרכיבים עיקריים:
 - א. הקניית כישורים אקדמיים בסיסיים (לפחות 200 שעות). על בסיס יכולת המתמודד נבנתה תכנית לימודים אישית שתאפשר התקדמות בקריאה, תקשורת ומיומנויות חישוב בסיסיות;
 - ב. הקניית כישורים תעסוקתיים בכיתה, תוך שילוב בין תיאוריה לעבודה מעשית (לפחות 500 שעות). המטרה בהכשרה זו היא להכשיר את המשתתפים לעבודה בעלת דרישות גבוהות. הכשרה זו פותחה בשיתוף המגזר הפרטי כדי להבטיח שהצעירים יעמדו בדרישות הקבלה של המעסיקים;
 - ג. שירותי תמיכה לתהליך ההכשרה: עזרה בהסעות, בשמירה על הילדים ושירותי ייעוץ. בנוסף, על פי הצורך והיכולת ניתנה תמיכה נוספת, כגון הכשרה למוכנות תעסוקתית וכישורי חיים ומתן עזרה כספית או תמריץ כספי על בסיס הישגים;
 - ד. עזרה במציאת עבודה, כולל מתן מידע על אודות ציפיות המעסיקים וטכניקות חיפוש עבודה.
- ◆ האתרים השונים של התכנית היו מעט שונים אלה מאלה והותאמו לצרכים מקומיים. אחדים מהאתרים בהם פעלה התכנית, סיפקו בעצמם את ארבעת המרכיבים, בעוד אתרים אחרים שימשו מתווכים וסייעו לצעירים להשתלב בשירותים שניתנו בסוכנויות חיצוניות. כמו-כן, באחדים מהאתרים הונהגה מערכת לימודים מקבילה של כישורים אקדמיים והכשרה מקצועית, ובאחרים הונהג רצף שכלל הקניית כישורים אקדמיים ומיומנויות יסוד, ולאחר מכן גם הכשרה מקצועית. מחקר הערכה שבחן תכנית זו ציין כי יתרונה הבולט של התכנית המקבילה המשלבת לימודים עיוניים ומקצועיים בו-זמנית שהיא מאפשרת כניסה והשתלבות מהירות יותר בהכשרה מעשית.
- ◆ מרבית משימות הלימוד התבצעו באופן עצמאי על-ידי מילוי חוברות תרגילים או, פחות שכיח, הדרכה באמצעות מחשב.
- ◆ בתכנית זו אפשרו לבני הנוער להשתלב בעבודה במקביל ללימודים האקדמיים, וזאת משום שראו כי בתכניות אחרות בני נוער איבדו את סבלנותם ונשרו מהתכנית כי לא יכלו להתחיל מיד בתכנית התעסוקה.

- ♦ הרחבה של התכנית כך שתכלול גם מענים אינסטרומנטליים ונפשיים לבני הנוער, כדוגמת התפתחות רגשית, ביטחון אישי, דיור, בריאות וכישורים בין-אישיים.

ד. YouthBuild (Ferguson et al., 1996; Walker, 1997, pp. 89-92)

- ♦ תכנית זו מיועדת לבני נוער מנותקים גילאי 16 עד 24. המשתתפים בתכנית היו בעיקר בנים, חסרי תעודת בית-ספר תיכון או GED, בני מיעוטים מובטלים אשר הגיעו, בעיקר, משכונות מצוקה.
- ♦ מטרת התכנית היא לשפר את חייהם של בני נוער אלה באמצעות הקניית כישורי חיים בסיסיים וכישורי עבודה, תוך שילוב בין ניסיון מעשי במקצוע הבנאות לבין לימודים במסגרת אלטרנטיבית.
- ♦ הפעילויות שנכללו בפרויקט זה היו:
 - א. ניסיון מעשי במקצוע הבנאות; המשתתפים עבדו בפרויקט שיפוץ ושיקום מבנים שונים בקהילה;
 - ב. לימוד מקצועי בכיתות לימוד שכלל תכנים שתאמו את צורכי הפרויקט המעשי והניסיון הדרוש (כגון הפעלת כלים, בטיחות וכו');;
 - ג. לימודים עיוניים בכיתה. פיתוח מיומנויות יסוד בקריאה וחישוב, הכנה ל-GED ולעתים פחות שכיחות - השלמה לדיפלומה תיכונית;
 - ד. שירותי ייעוץ;
 - ה. פעילות וקורסים לפיתוח מנהיגות;
 - ו. משתתפים שסיימו את שני מחזורי התכנית בהצלחה שולבו בעבודה בתחום הבנייה.
- ♦ התכנית כללה שני מחזורים שנמשכו כל אחד בין 9 ל-11 חודשים. המשתתפים, שמספרם נע בין 25-40, חולקו לשתי קבוצות שהתחלפו ביניהן בכל שבוע בפעילות: שבוע לימודים בכיתה ושבוע עבודה באתר בנייה. בנוסף, שתי הקבוצות נפגשו לפחות פעם בשבוע לפעילות משותפת בנושא פיתוח מנהיגות. התכנית פעלה במתכונת של משרה מלאה, חמישה ימים בשבוע.
- ♦ הישגי התכנית: שיעורי הנוכחות בתכנית היו גבוהים יותר בממוצע בהשוואה לתכניות אחרות. כמו-כן, אחוז גבוה יותר של משתתפים השיגו תעודת GED בהשוואה לתכניות אחרות; שיעורי הנשירה היו נמוכים יחסית; ובוגרי התכנית הראו שיפור בהתנהגויות חיוביות כמו ניהול זמן (כמה זמן הם מסתובבים בחוץ ובאיזו תדירות הם נשארים ערים אחרי 2 בלילה, שמירה על לוח זמנים של שינה והתעוררות בבוקר, מפגש עם חברים אחרי 12 בלילה והסתובבות עם חברים במהלך היום). כמו-כן, נרשמה נטייה למנהיגות חיובית (התנדבות בקהילה, פעילות פוליטית וכד'), דאגה וטיפול בילדים (כמה זמן מקדישים לילדים, מנסים להוות דוגמה אישית, ובאיזו תדירות משתמשים בבייביסיטר).

ה. JAG (Jobs for America's Graduates, 2003 ;Walker, 1997, pp. 106-108)

- ♦ תכנית זו מיועדת לבני נוער בסיכון שהם בסכנה לנשירה מבית-הספר, ושנמצאים בפער לימודי של שנה או יותר ביחס לבני שכבתם. מטרת התכנית היא להבטיח עבודות איכותיות לבוגריה אשר יאפשרו להם לפתח קריירה מצליחה. התכנית משיגה זאת בכך שהיא דואגת להשאתם של בני נוער אלה במסגרת בית-הספר עד לסיום הלימודים, ועל-ידי כך שהיא מקנה להם כישורי תעסוקה

לאורך הדרך. למעשה, התכנית מספקת שירותים במשך 9 חודשים במסגרת בית-הספר, ו-12 חודשים נוספים של מעקב לאחר סיום בית-הספר התיכון, בהם הבוגרים ממלאים דוח חודשי העוקב אחר הסטטוס שלהם.

◆ רכיבי מפתח בתכנית:

א. "מומחה" אשר עובד עם 30-50 בני נוער והוא האחראי הישיר להתקדמותם. מרכיבי הלימוד כוללים הכשרה במיומנות, כגון פיתוח קריירה, מציאת עבודה, שמירה על עבודה, מיומנויות יסוד, מיומנויות אישיות, ומיומנויות הקשורות בסביבת העבודה.

ב. הפחתת החסמים שעלולים לגרום לנער לא לסיים את בית-הספר, לא לעבוד או לא להמשיך להשכלה או להכשרה גבוהה יותר.

ג. הנחיה כיתתית בנושא כישורי עבודה ומוכנות תעסוקתית, כפי שהוגדרו על-ידי הקהילה העסקית המקומית.

ד. הצמדת חונך לסיוע במשברים.

ה. פעילויות לפיתוח מנהיגות.

ו. ייעוץ והכוונה בנושא פיתוח קריירה וקבלת החלטות על פי צרכיו האישיים של כל משתתף.

ז. שיתוף הקהילה העסקית בתהליך.

ח. מתן שירותי השמה להשכלה גבוהה ולתעסוקה. איתור הזדמנויות עבודה המובילות לקריירה תוך שיווק אינטנסיבי של התכנית בקרב מעסיקים. סיוע בבחינת אפשרויות ללימודים על-תיכוניים, במציאת מלגות סיוע ובתהליך ההרשמה.

ט. 12 חודשי מעקב ותמיכה בעבודה או בלימודים על-תיכוניים.

י. מעקב ממוחשב אחר תפקוד בוגרי התכנית ותוצאותיה.

יא. תיווך בין בית-הספר לבין שירותים הניתנים בקהילה.

יב. בנוסף לאלה, JAG מפעילה תכניות ארוכות שנמשכות זמן רב יותר ומרחיבות את השירותים לכיתות נמוכות יותר, מאתרות בני נוער בסיכון לנשירה כבר מהכיתה השמינית ועובדות למניעת נשירתם.

◆ הישגי התכנית: אחוז גבוה סיימו את בית-הספר התיכון, שיעורי תעסוקה גבוהים בקרב הבוגרים ושיעור מובטלים נמוך. למעשה, רק חמישית לא היו מועסקים או לא השתתפו בתכנית השכלה או הכשרה מקצועית כלשהי לאחר סיום בית-הספר. שליש מהמשתתפים רכשו השכלה נוספת.

1. Career Beginnings (Cave & Quint, 1990; Walker, 1997. pp. 128-130)

◆ בתכנית דו-שנתית המזהה תלמידי בית-ספר תיכון בעלי פוטנציאל ללימודים בקולג', שהיו הולכים לקולג' אלמלא הציונים הממוצעים שלהם והרקע המשפחתי הכלכלי או ההשכלתי הנמוך ממנו הם מגיעים. על-ידי שילוב של שירותי השכלה ותעסוקה, מסייעת תכנית זו לבני הנוער ללמוד בקולג' או להשיג עבודות טובות יותר מאלה שהיו משיגים אלמלא התכנית. למעשה, התכנית מספקת ארבעה סוגי תמיכה: מציאת קריירה, העשרה השכלתית, חונכות ותעסוקה.

◆ אוכלוסיית בני הנוער שהשתתפה בתכנית היא של תלמידי בית-ספר תיכון בשנת הלימודים האחרונה שלהם, אשר עושים רק מעט יותר מעבר לדרישות האקדמיות המינימליות בבית-ספרם.

מדובר בתלמידים ממוצעים יחסית לבני כיתתם המציגים מוטיבציה ומחויבות אישית בנוסף על הפעילויות הבית-ספריות (שהשתתפו, לדוגמה, בפעילויות בית-הספר או בפעילויות למען הקהילה). מחצית מהמשתתפים היו מרקע כלכלי נמוך, ול-80% מבני הנוער אין הורה עם תעודת קולג'.
מרכיבי התכנית:

- ♦ א. שיתוף פעולה בין קולג' או אוניברסיטה מקומיים (ששימשו כנותני חסות של התכנית) לבין בתי-ספר תיכון ציבוריים והקהילה העסקית;
- ב. עבודה בקיץ שבין כיתה י"א לי"ב;
- ג. סדנאות חודשיות במהלך 15 חודשי התכנית, במגוון נושאים הקשורים ביכולות תעסוקתיות ובפיתוח קריירה, כגון מבחני כניסה לקולג', הגשת בקשה למלגות סיוע; ופעילויות נוספות כגון ירידי תעסוקה והשכלה;
- ד. ייעוץ המיועד לסייע לתלמידים לקבל החלטות השכלתיות ותעסוקתיות;
- ה. מנחים מבוגרים מהקהילה העסקית אשר משמשים מודלים לחיקוי (role models) ונפגשים עם בני הנוער בפגישות אישיות כדי לעזור להם לתכנן את עתידם.
- ♦ 24 מרכזים של הפרויקט שירתו כל אחד כ-100 צעירים.
- ♦ הישגי התכנית: עלייה בהשתתפות בלימודים גבוהים ובאופן כללי עלייה בשאיפות להשכלה: 95% סיימו בית-ספר תיכון, 71% המשיכו ללימודים במוסדות להשכלה גבוהה אל מול 37% מקרב צעירים מרקע סוציו-דמוגרפי דומה.

(Bos, Polit, & Quint, 1997) New Chance .r

- ♦ תכנית זו מיועדת לנערות שנכנסו להיריון בגיל צעיר, ילדו את ילדן ונשרו מבית-הספר. מחקרים מראים כי נערות בסיכון אלה, אשר נושרות מבית-הספר בשל כניסתן להיריון, מהוות את הקבוצה בעלת הסיכון הגבוה ביותר להיות תלויה לטווח ארוך במערכת הרווחה.⁷ כמו-כן, גם אם נערות אלה יצאו לשוק העבודה, הן לא ירוויחו שכר גבוה יותר מהקצבה שהן מקבלות ממערכת הרווחה, אלא אם כן ירכשו כישורים מיוחדים.
- ♦ זהו פרויקט התנדבותי אשר הוקם באמצע שנות ה-80' בארצות-הברית, כאשר תופעת האמהות הצעירות החלה להיות יותר ויותר נפוצה, ומיועד להגדיל את רווחתן של האמהות הצעירות וילדיהן ולאפשר להן לכלכל את עצמן. מטרתו לסייע ברכישת השכלה ומקצוע.
- ♦ מרכיבי התכנית כללו:
 - א. הכשרה במיומנויות אקדמיות בסיסיות והכנה ל-GED (12-15 שעות שבועיות);
 - ב. סדנאות, הרצאות והפניה לשירותים העוסקים בתכנון משפחה ובריאות;
 - ג. סדנאות הורות (שעתיים בשבוע);
 - ד. הכשרה במיומנויות חיים; שיעורים בתקשורת וקבלת החלטות (שעתיים בשבוע);

⁷ תכניות נוספות לאמהות צעירות גילאיות בית-ספר, לגביהן לא ניתן פירוט בדוח זה: Learning, Earning, Parenting (LEAP) (Walker, 1997, pp. 74-75; Project Redirection (Walker, 1997, pp. 82-84)

ה. עזרה בשמירה על הילדים ;

ו. שירותים נוספים אשר סופקו בעיקר על-ידי גורמים מחוץ לאתר והותאמו לצרכים, ליכולות ולנוחות של המשתתפות כללו :

- מתן שיעורים בפיתוח קריירה ומוכנות תעסוקתית

- הכשרה במיומנויות תעסוקתיות

- סיוע בהשמה

♦ הישגי התכנית: מחקר מעקב אחר הנערות כעבור 18 חודשי השתתפות הראה עלייה באחוז הנערות שרכשו תעודת GED, שימוש רב יותר בגני ילדים מאיכות טובה ושיפור קל בכישורים ההוריים. מנגד נמצא כי 80% מהנערות עדיין היו נתמכות רווחה. כמו-כן, נמצא שיעור גבוה של הריונות חוזרים בקרב הנערות והשתתפות לא רציפה בתכנית. הראיונות עם הנערות חשפו חלק מהגורמים לכך: הריונות בלתי רצויים, חוסר יציבות במקומות העבודה שנמצאו, אמביוולנטיות של הנערות לגבי מידת האיזון בין מחויבותן למשפחה לבין העבודה, ומידת התמיכה של משפחת הנערה ובן-זוגה ברצונה להתפתח ולצאת לעבוד.

♦ מחקר נוסף שעקב אחר הנערות כעבור 42 חודשים, כאשר בוגרות התכנית היו בנות 22 בממוצע, לא הראה שיפור משמעותי במצבן של נערות אלה בהשוואה למצבן של נערות בעלות אותם מאפיינים שלא השתתפו בתכנית. ממצאי מחקר ההערכה מצביעים על החשיבות של מניעת הקונסטלציה של עוני, כישלון במערכת החינוך והבאת ילדים מחוץ לנישואין בגילים צעירים.

n. Job Corps (D'Amico et al., 2000; Walker, 1997. pp. 67-69)

- ♦ תכנית הכשרה ותעסוקה לצעירים גילאי 16-24 מרקע חברתי-כלכלי נמוך, שמרביתם לא סיימו בית-ספר תיכון, שמשרד העבודה בארצות-הברית מפעיל במספר רב של רשויות מקומיות.
- ♦ באמצעות מגוון רחב ומקיף של שירותים הניתנים בצורה מתואמת ומאורגנת תחת קורת-גג אחת, מעניקה התכנית מענים לחסמים בהם נתקלים בני נוער אלה בשוק העבודה.
- ♦ השירותים שמספקת תכנית זו כוללים :

א. מבחן כניסה לצורך אבחון רמת הקריאה ורמת המתמטיקה של המשתתפים ;

ב. השלמת השכלה בסיסית, כולל קריאה, מתמטיקה ; תעודת גמר תיכונית (דיפלומה תיכונית HSD-) או תעודת GED ;

ג. תכנית לימוד אנגלית כשפה שנייה ;

ד. חינוך לבריאות ;

ה. מבוא למחשבים ולימודי תיאוריה לרישיון נהיגה ;

ו. הכשרה מקצועית בהתאם לכישורים של בני הנוער ;

ז. תכניות על-רב-תרבותיות ויחסים בתוך קבוצה ;

ח. ייעוץ ושירותי תמיכה ; מעקב סדיר אחר התקדמות התלמיד ;

ט. תכניות מנהיגות, כישורי חיים והורות ;

י. לימוד מבוסס עבודה והתנסות בעבודה ;

יא. פיתוח מוכנות תעסוקתית וכישורים חברתיים ;

יב. עזרה במציאת עבודה ;

יג. תכניות בילוי ופנאי.

- ♦ בנוסף לשירותים אלה, התכנית מספקת שירותי תמיכה שונים : עזרה בשמירה על הילדים, מתן הלוואות, ארוחות, דמי-כיס וביגוד, שירותי בריאות.
- ♦ התכנית אוסרת על קיומן של תופעות אלימות או שימוש בסמים ובאלכוהול.

תכנית זו פועלת באמצעות שיתוף פעולה בין הממשלה, שוק העבודה הפרטי והקהילה המקומית. תאגידים פרטיים, וכן מלכ"רים, מנהלים ומפעילים כ-90 מרכזים של התכנית. בחירת המפעיל נערכת באמצעות מכרז.